

IOANNIS HENRICI ZOPFI

DIRECT. GYMN. ESSEND.

INTRODVCTIO

IN

ANTIQVITATES

SACRAS

VETERVM HEBRAEORVM

CVM ALIQVALI

FASCIARVM TYPI-

CARVM EVOLVTIONE

CONIVNCTA

ATQVE VSVI

PRAELECTIONVM PVBLICARVM

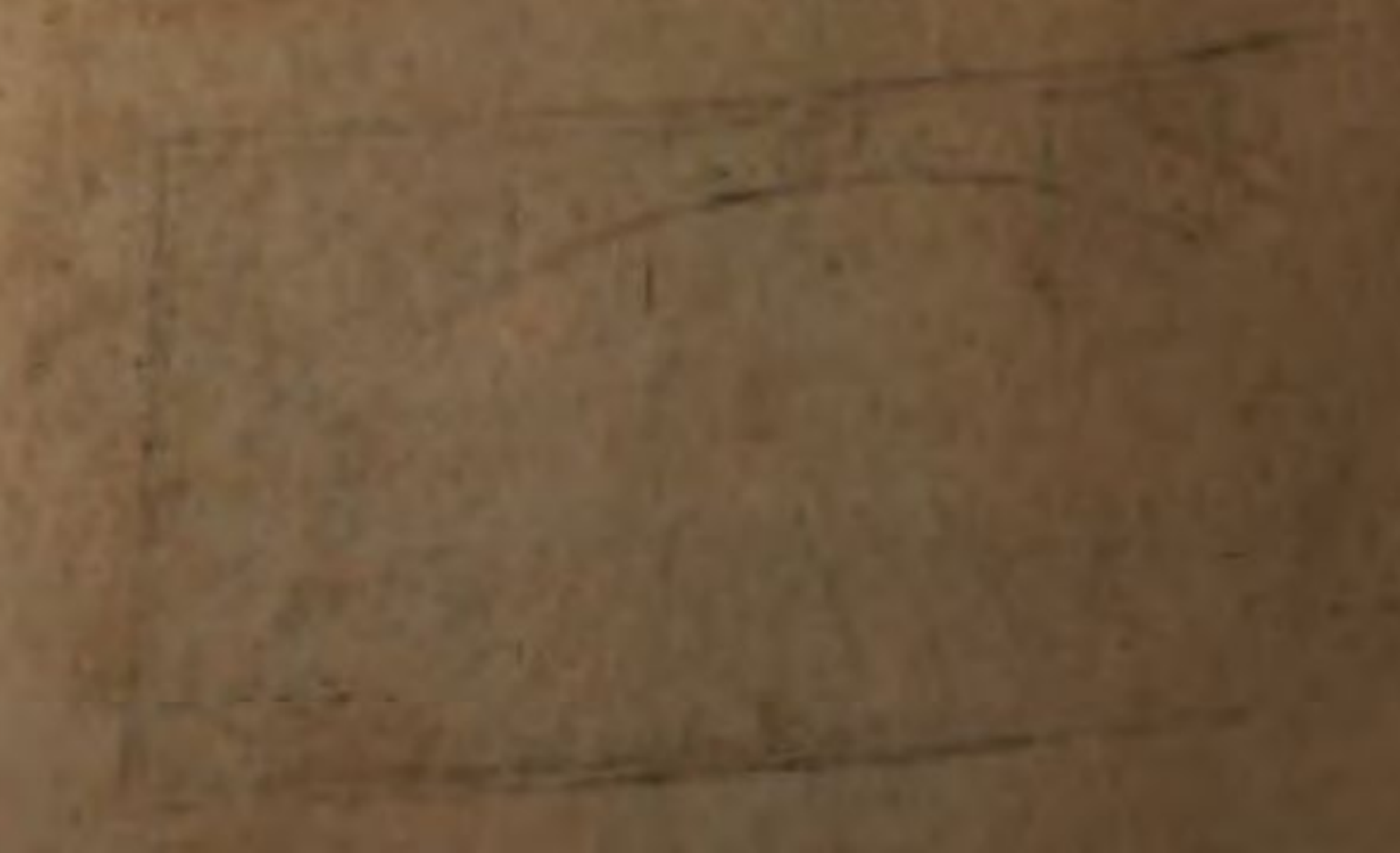
ADCOMMODATA.

HALAE MAGDEBVRGICAE

Typis & impensis ORPHANOTROPHEI,
M DCC XXXIV.

JOHN HENRY
DIRECTOR
INTRODUCTION
IN
STATISTICS
2nd Edition
LONDON
C. H. JOHNSON
RECEIVED
LIBRARY
JAN 1971
UNIVERSITY OF
MICHIGAN

THE UNIVERSITY OF
MICHIGAN
LIBRARY

LECTORI CANDIDO

S. D.

AVCTOR.

ANtiquitatum Romanarum
Græcarumque notitiam ad
intelligendos auctores pro-
fanos plurimum adferre momen-
ti, nemo est, quin vltro fateatur.
Vnde qui euoluendis auctoribus
operam addixere suam, hoc sibi in
primis agendum existimant, vt
tum ipsi veteres illarum gentium
ritus & consuetudines probe cal-
leant; tum vero suæ fidei concredi-
tos earumdem cognitione, quan-
tum satis est, imbuant. Quod si
profanis scriptoribus dextre expli-
candis illa adhibetur sollertia, mi-
rum vtique videri potest, cur non
idem in scholis litterariis studium
intelligendo explanandoque sa-
cra-

cratissimo scripturæ codici dicetur
in quo tot occurrunt implicatae ad-
ritus Hebræorum sacros adlusio-
nes, vt, citra illorum notitiam, lo-
cutionum biblicarum sensum at-
que emphasin vix ac ne vix quidem
adsequi liceat. Quod ipsum nobis
incitamento fuit, vt antiquitates
sacras veterum Hebræorum, breui
ac succincta delineatione compre-
hensas, oculis manibusque studio-
sæ iuuentutis subiiceremus. Non
ergo pleniorum rituum Iudaico-
rum descriptionem hic exhibe-
mus; sed nuda quasi rerum viua vo-
ce declarandarum indicia. Quam
breuitatem facile nobis condona-
uerit, qui & scopum nobis præfi-
xum attendere, & quos intra can-
cellos institutio publica contineri
debeat, secum reputare voluerit.
Iis præterea consulto abstinuimus,
quæ non alio fundamento, quam
fallacibus Rabbiorum quorum-
dam

dam testimoniis, vel potius coniec-
turis nituntur. Etenim de Iudaicis
antiquitatibus ita censemus: quæ-
cumque ex scripturæ fontibus de-
promta sunt, ea esse certa atque in-
dubitata; reliqua ex aduerso maxi-
mam partem incerta. Ratio est in-
promptu: quoniam pleraque, non
ex scriptorum vetustissimorum
monumentis; sed ex MAIMONIDE
profluxerunt, cuius auctoris, in an-
tiquitatibus Hebraicis, fides erudi-
tis iam pridem fuit suspecta. (*) Vi-
xit nimirum Maimonides annis su-
pra millenis post excidium templi
secundi, adeoque sæculo post Chri-
stum natum vndecimo: ac præter-
ea auctores, vnde sua hauserit, non
semper citat. Acriorem iam suo
ævo Rabbinorum censuram ex-
pertus est, quia in multis a Talmu-
de discesserat. Neque quidquam
ad rem faciunt egregia isthæc elo-
gia,

(*) Vid. M. CAMENZ dissertatio, de *suspecta Maimoni-*
dis in antiquitat. Iudaicis fide, Witteb. 1716.

gia, quibus eum Iudæi pariter ac
Christiani fere in cælum vsque ex-
tulerunt. Non enim hic quæritur,
an maiori perspicuitate & concin-
nitate scripserit, quam Talmudici
consueuerunt; qua laude neu-
quam est priuandus. Interim et
auctore tam recenti, atque ab illo
veterum Hebræorum æuo eorum-
que regione tam remoto, antiqui-
tates Iudaicas probare velle, perim-
de absolum foret, ac si quis anti-
quitates Romanas e GRAEVIO; ve-
Græcas e GRONOVIO, aliisque sequen-
tis æui scriptoribus, iret probatum.
Quamuis ergo, omissis tum ve-
terum Rabbīnorum commentis
tum doctis reliquorum Philolo-
gorum coniecturis, antiquitates
Hebræorum sacras ea simus breui-
tate complexi, vt paucissimarum
plagularum spatia repleant: neque
tamen quidquam eorum intac-
tum temere reliquimus, quæ iure

e lectionem sacri codicis, eam-
emque expeditiorem reddere pos-
sint, satius utique rati, multa pau-
cis, quam pauca multis tradidisse.
Qui pleniorē antiquitatum bi-
blicarum cognitionem adquirere
ibi voluerit, ea adeat subsidia,
quæ in *Prolegomenis* huius opusculi
non parce commemorantur. In
IS LVNDII *antiquitates Iudaicæ*, GOOD-
INI *Moses & Aaron*, RELANDI *antiquita-
tes veterum Hebræorum sacræ*, nostram
perrime breuitatem compensa-
unt: quibuscum non sine fruc-
tu conferri poterit CHRISTIANI
CHOETTGENII *lexicon antiquitatum*,
germanico idiomate adornatum.
Habes, L. B. vniuersam huius in-
stitutionis rationem. Ceterum, si qua-
mcumque hanc nostram ope-
m adhibere institutioni publicæ
lacuerit, memento, nihil te age-
re, nisi instituendos ad vmbrarum
porumque antitypum, IESVM
CHRI-

CHRISTVM, subinde remittas
Quem in finem celeberrimi LANGII
mysterium Christi & christianismi, instar
omnium in eo genere adminicu-
lorum, tibi habebis commenda-
tum. Vale, ac saltem conatum qua-
lemcumque boni consule. Dat.
Assindia in comitatu Marciano, die
xx lun. clō lccc xxxiii.

CONSPECTVS LIBRI GENERALIS.

PROLEGOMENA, *de antiquitatum Iu-
daicarum scriptoribus.*

CAP. I. *Geographicam terræ sanctæ deli-
neationem exhibens.*

CAP. II. *de locis cultui sacro destinatis.*

CAP. III. *de personis sacris.*

CAP. IV. *de actionibus sacris.*

CAP. V. *de temporibus sacris seu festis.*

CAP. VI. *de iudiciis Hebræorum sacris.*

CAP. VII. *de ponderibus, monetis & men-
suris Hebræorum.*

CAP. VIII. *de scriptis Hebræorum sacris.*

CAP. IX. *de iure & sepultura Hebræo-
rum.*

PROLEGOMENA DE ANTIQUITATVM IVDAICARVM SCRIPTORIBVS.

Synopsis.

Antiquitatum Hebraicarum cognitio vtilissima,

§. I.

arumdem fontes primarii,

§. II.

quidam Systemata antiquitatum Iudaicarum adornarunt,

§. III.

alii peculiare materias explicarunt, vt Reformati,

§. IV.

Idem praestitere Lutherani,

§. V.

Dissertationes variae, ritus Hebraeorum explicantes,

§. VI.

Inter adminicula huius studii pertinent itinera-ria sacra,

§. VII.

Vt & lexicographi & auctores typologiae sacrae

§. VIII.

§. I.

Innumera sunt vtriusque instrumenti loca, in quibus ad antiquissimos Iudaeorum ritus adluditur: quorum notitia quantum lucis tum ad intelligendam;

tum ad explicandam scripturam adferat, probum intellexerunt eruditissimi viri, qui euoluendis veterum Hebræorum antiquitatibus strenuam nauarunt operam.

§. II.

Operæ pretium fuerit, in ipso statim lumine, præcipuos antiquitatum biblicarum scriptores breuiter indicasse. Primarius illarum fons est ipsa SCRIPTURA SACRA præsertim veteris testamenti, cuius tamen ritus etiam in nouo pasim egregie declarantur. Cum limpidissimis hisce fontibus non sine fructu coniungi possunt scripta Iudæorum antiquissima, IOSEPHI, PHILONIS, MAIMONIDIS, vt & reliqui scriptores Talmudici. Porro locum hic merentur interpretes & commentatores biblici, qui in explicandis antiquitatibus fuere seduli: quales præcipue illi sunt, quos vasti criticorum sacrorum tomii coniunctim exhibent. Neque pauca huic conferunt WALTHERVS in officina biblica, CALOVIUS in bibliis illustratis, PFEIFFERVS in dubiis vexatis, ex recentioribus IAC. SAVRIN Discourse über die ganze Bibel.

§. III.

Proximos his adiungimus eos auctores, qui antiquitates biblicas, in formam systematicis redactas, adornarunt. Quo nomine incluti sunt e Nostratibus LVNDIVS in anti-

itat. Iud. QVENSTEDIVS de antiquita-
us biblicis, IOAN. CONR. DIETERI-
VS, SEMLERVS, HOEPFNERVS: ex
formatis CORN. BONAVENTVRA
ERTRAMVS de republica Hebræorum,
LOPPENBURGIVS in schola sacra, PE-
RVS CVNAEVVS de republ. Hebr. THO-
AS GOODWIN in Mose & Aarone, cum
is REIZII & HOTTINGERI, MEL-
HIOR LEIDECKERVS de republ. Hebr.
DRIANVS RELANDVS in antiquitati-
s sacris veterum Hebræorum: e Pontificiis
NED. ARIAS MONTANVS in Arie-
seu templi fabrica, Tom. VI. Bibl. Crit.
in antiquitatibus Iudaicis, ibid. Vol. VIII.
DAN. STEPH. MENOCHIVS in libris
III. de republ. Hebræor. BERNH. LAMY in
oris VII. de tabernaculo fæderis, de sancta ci-
tate, & de templo, GOEREVS republique
s Hebreux, 2 Vol. Amst. 1705. 8. IAQVES
ASNAGE histoire de Juifs, Rotterd. 1699.
2. 6 Vol.

§. IV.

Multi auctores, præsertim *Reformati*,
 peculiare materias ex antiquitate Hebraica
 ibi seorsum explicandas destinarunt, quo cen-
 su æstimandi sunt SEB. MVNSTERS de
 calendario Hebraico, EDVARDVS BRERE-
 WOOD de ponderibus & pretiis veterum
 nummorum, EDVARD. BERNARD de

mensuris & ponderibus, CASP. WASERV
 de antiquis mensuris Hebr. BOCHARTV
 in Hierozoico & Geographia sacra, LIGHT
 FOOTVS de ministerio templi, it. in de
 scriptione templi Hierosolymitani, it. in bor
 Hebraicis, & spicilegio in Exodum, SELDE
 NVS de synedriis Hebraeorum, de diis Sy
 ris, de uxore Hebraica, de decimis, de suc
 cessione in pontificatu, de iure N. & G. iuxta
 disciplinam Hebr. DRVSIVS de tribus sectis
 SCHICKARDVS de festo Purim, IACO
 BVS GVSSETIVS comment. legum Hebr.
 SPENCERVS de legibus Hebr. ritualibus,
 caute tamen legendus, it. de Vrim & Tum
 mim, de theocratia Israelitarum, BRAV
 NVS de vestitu sacerdotum Hebraeorum,
 LEVSDENIVS in philol. Hebr. WITSIVS
 de Rechabitis, it. in æconomia fæderis miscel
 lanea, LVD. CAPELLVS in triplici deli
 neatione templi Hierosolymitani, HOTTIN
 GERVS de tabernaculo eiusque atrio & vesti
 it. de decimis Iudæorum, SAL. VAN TILL
 tabernaculo Moſis, it. de sabbati deuteropro
 vero & iusto tempore. Lugd. Bat. cl. lxxxv
 BVXTORFIVS in synagoga Iudaica, it.
 historia de arca fæderis, BYNEVS de calce
 Hebr. CUMBERLAND, episcopi Angli
 ni, Essay towards the recovery of the Ierim
 Measures en Weights, VITRINGA de syn
 goga veteri, item de decem otiosis, nec non
 servationes eius sacræ,

§. V.

Parem industriam in explicandis particulis argumentis locarunt e *Nostratibus* non uci, in primis FRANZIVS in *schola sacrificiorum*, it. in *comment. ad Leuit.* SCHICKARVS de *iure regio Hebr.* cum notis CARP-
OVII, GEIERVS de *luctu Hebræorum*, IOAN. ADAMVS OSIANDER de *iubilæo Hebræarum gentium & christianorum*, it. de *lulis Hebr. gentium*, IOAN. HENRICVS RSINVS in *arboreto biblico*, it. in *analectis cris*, IOAN. SAVBERTVS, qui edidit *Iacobi Iehudæ Leonis tract. de templo Hiero-lymitano*, scripsitque *commentarium de sa-
lis Hebræorum personis*, THEOD. HACK-
PANIVS in *notis philologico-theologicis*,
ONRINGIVS de *nummis Hebr. parado-
is*, it. de *mensura Hebræor.* CHRISTOPH.
ONTAGIVS libro de *titulis psalmorum*,
ARENIVS de *primogenitis*, IOAN. BE-
NED. CARPZOVIVS, qui edidit *Maimo-
nidis tract. de ieiuniis Hebræorum*, MAIVS
n *historia animalium, & æconomia temporum
eteris testamenti*, DANZIVS de *baptismo
roselytorum Iudaico*, it. *antiquitas baptismi
initiationis Israelitarum vindicata*, Ienæ
1710. IOAN. FRISCHMVTH de *arca fæ-
deris*, de *via sabbati*, de *hirco emissario*, de
sepimento legis, STOCKIVS de *pænis Hebræ-
orum capitalibus*, EISENSCHMID de *pon-
deri-*

deribus & mensuris. E Pontificiis RVS-
BROCHIVS *comment. in tabernac. faderis.*

§. VI.

Lubet hisce auctoribus subiicere alios,
 qui dissertationibus eruditis varia antiquita-
 tum Hebraicarum capita illustrare sategerunt.
 Ex his eminent sequentes:

1. **GVIL. DIETERICVS** in duodeno sa-
 cro de *Vrim & Tummim*, Numb. 1714.
2. **CALOVIVS** de *insigni pectoralis Aro-*
nitici, Witteb. 1675. it. de *nummis Hebra-*
orum.
3. **SENNERTVS** de *Vrim & Tummim*.
4. **MOEBIVS** de *moscholatria Israelita-*
rum, Lips. 1669. eiusd. *asylologia sacra*.
5. **WICHMANSHAVSEN** de *praesidia-*
riis Israelitarum urbibus, Witteb. 1715.
6. **DASSOVIVS** de *lustrationibus Hebra-*
orum.
7. **ANDR. ACOLVTHVS** de *aquis ama-*
ris Zelotyp.
8. **GRODDECK** de *veterum Hebraeorum*
purgationibus castitatis.
9. **SEB. SCHMIDIUS**, *quorsum arca fa-*
deris peruenerit, Argentor. 1676. it. de
hirco apopompo.
10. **SCHROEDERVS** de *presibus Hebr.*
Marburgi 1717.
11. **PAVL. SLEVOGT** de *anno iubilaeo*.
12. **IOAN. CHRIST. BVCKIVS** de *anno*
Hebr. iubilaeo, Witteb. 1700.

13. IOAN. GEORG. SCHWABE de *Moloch & Remphan.*
14. ABICHT de *servuorum Hebr. acquisitione & servitiis*, Lips. 1704.
15. IOAN. FRID. MEINHARD de *Nasiræis*, Ienæ 1676.
16. CHR. ZOEGA de *unctione sacerdotis summi*, Lips. 1689.
17. IOAN. WANDALINVS de *prophe- tis & prophetiis*, Hafn. 1686.
18. IOAN. CONR. KESLERVS de *pro- pheta*, Bremæ 1704.
19. IOAN. GOTTL. CARPZOVIVS de *ecclesiæ Iudaicæ prophetis*, Lips. 1714.
20. ZORNIVS de *baptismo profelytorum Iudaico, sacramento V. T. præfide Cy- priano*, Lips. 1703.
21. IOAN. TRIBBECHOVIVS de *Rechabitis*, Ienæ 1698.
22. MICH. HENR. REINHARDVS de *sacco & cinere*, Witteb. 1698.
23. SAM. BARTHEL de *Sadducæis*, Lips. 1699.
24. HERM. van der HARDT de *circumci- sione, it. de iuramento per dextræ carpum, non per femur*, Helmst. 1711.
25. IOAN. TOB. MAIOR de *iuramentis Orientalium*, Ienæ 1641.
26. IOAN. FRID. MAYERVS de *lapida- tione Stephani.*

27. CHRIST. BENED. MICHAELIS de
penis Hebræorum capitalibus, Halæ
1730.
28. DASSOVIVS de *suspensio hominis la-*
pidibus obruti, Witteb. 1694. it. de in-
gressu in sanctum sanctorum.
29. DILHERR de *Teraphim*, tom. 2. p. 343.
30. AVG. PFEIFFERVS de *Teraphim.*
31. PAUL. MART. OPITIVS de *custodia*
templi nocturna, Kilon. 1710.
32. HOCHSTETTER de *festo expiationis*,
Tubing. 1706.
33. RHENFERD de *expiatione anniver-*
saria.

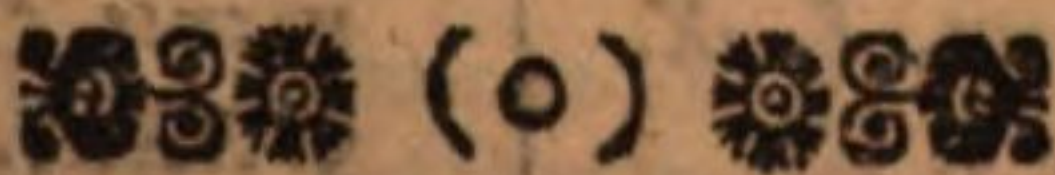
§. VII.

Non parum quoque studium antiquita-
tis Iudaicæ iuuant itineraria seu scripta erudito-
rum Geographica, qualia condiderunt BVN-
TINGIVS, BOCHARTVS, RELAND in
Palæstina, FRID. SPANHEMVS in *Geo-*
graphia sacra, LAMY in *apparatu Geogra-*
phico, OLIVIER DAPPER, LVDOLF in
hist. Aethiopica, SAL. SCHWEIGERVS in
der Reise-Beschreibung nach Jerusalem,
CHRISTOPH. FVHRER in *itinerario in*
Orientem, CHRISTOPH. HEIDMANN
in *Palæstina*, THEVENOT *voyage au Le-*
vant, Paris 1673. 4. CHRISTOPH. ADRI-
CHO.

THOMII *theatrum terræ sanctæ*, Col. Agripp.
582. fol.

§. VIII.

Huc denique pertinent LEXICOGRA-
HI, & in his præcipue BVXTORFIVS in
lexico Talmudico, SCHINDLERVS in *lexi-*
pentagl. RECHENBERGIVS in *biero-*
xica, SCHOETGENIVS in *Teutschen*
Antiquitäten-Lexico, ALBERTI, CREL-
IVS, MIRVS: item auctores typologiæ sa-
ræ, SCHALLERVS, SCHELHAMME-
IVS, HERBERGERVS, TAYLORIVS
in *Christo reuelato*, BIERMANNVS in *Mo-*
se & Christo, BVRMANNVS in *Gesetz*
und Zeugniß, MAIVS in *æconomia tem-*
porum V. T. LANGIVS in *myste-*
rio Christi & Christia-
nismi.

CAP. I.
GEOGRAPHICAM
TERRAE SANCTAE
DELINEATIONEM
EXHIBENS.

Synopsis.

<i>Varia terra sanctae nomina, §. I.</i>	<i>Tribus Iuda, §. XIII.</i>
<i>Eiusdem situs, §. II.</i>	<i>Tribus Benjamin, §. XIV.</i>
<i>Maria & fluvii insignes, §. III.</i>	<i>Tribus Ephraim, §. XV.</i>
<i>Montes praecipui, §. IV.</i>	<i>Dimidia tribus Manassae cis Iordanem, §. XVI.</i>
<i>Soli fertilitas, §. V.</i>	<i>Tribus Issachar, §. XVII.</i>
<i>Veteres Palaestinae incolae, §. VI.</i>	<i>Tribus Zabulon, §. XVIII.</i>
<i>Divisio terrae sanctae antiqua in XII tribus, §. VII.</i>	<i>Tribus Ascher, §. XIX.</i>
<i>Quae sunt: Tribus Ruben, §. VIII.</i>	<i>Tribus Naphthali, §. XX.</i>
<i>Tribus Gad, §. IX.</i>	<i>Partitio terrae sanctae recentior in IV partes, §. XXI.</i>
<i>Dimidia tribus Manassae trans Iordanem, §. X.</i>	<i>Postea in tetrarchias, §. XXII.</i>
<i>Tribus Simeon, §. XI.</i>	<i>Terrae sanctae fata sub Romanis & Muhamedo, §. XXIII.</i>
<i>Tribus Dan, §. XII.</i>	

§. I.
Regio illa, quam Hebraei olim incoluerunt, adpellatur TERRA CANAAN, TERRA ISRAELIS, TERRA PROMISSIONIS, TERRA SANCTA, PALAESTINA, SYRIA, PHOENICE: quorum nominum, pro

to diuersa ratione temporum & auctorum, si iis vtuntur, non eadem est significatio. (*)

*) Terra Hebræorum dicitur 1) *Terra Canaan*, a Canaan filio Chami, Gen. X, 15. sqq. Eodem nomine insignitur terra Philistæorum, Zeph. II, 5. Sic mulier Cananæa dicitur, Matth. XV, 22. a Cananæis adhuc residuis ortum ducens. 2) *Terra Israel*, sic dicta post deletos magna ex parte Cananæos, 1 Reg. XIII, 19. 2 Reg. VI, 23. Matth. II, 20. 3) *Terra promissionis*, inde a promissione Abrahamo data, Gen. XII, 4. Eadem pasim dicitur *terra Dei*, Ies. VIII, 8. Hof. IX, 3. 4) *Terra sancta*, Sap. XII, 3. ab vrbe sancta, sanctoque Dei cultu. 5) *Palæstina*, dicta ab incolis antiquis Palæstinis, seu Philistæis, id est, quod nomen dicit, peregrinis ἀλλοφύλοις, exsulibus, qui oram eius regionis maritimam occuparunt. 6) *Syria* dicitur IOSEPHO, sed improprie: HERODOTVS *Syriam Palæstinam* adpellat. 7) *Phænice* quasi a *phne*, seu potius *bne-anack*, seu gente Enakæa, quæ hanc regionem antehac incoluerat.

Ceterum inclyta hæc regio patriarcharum fuit colonia, prophetarum sedes ac domus, ipse Dominus & Seruator noster IESVS CHRISTVS in ea natus & educatus est, quem quum mortuum triduo suis visceribus amplexata esset, viuum hominibus atque angelis gloriosum triumphatorem reddidit, reuera operum diuinorum admirabile quoddam theatrum.

§. II.

SITVS terræ sanctæ admodum est notabilis, vtpote in meditullio trium orbis tum cogniti partium. (*) TERMINI erant ad *austrum* torrens Aegypti, Beerſcheba, & mons Seir; ad

ad *septentrionem* regio Sidoniorum, mons Libanus, ad cuius radices sita erat Cæsarea Philippi; ad *occidentem* mare mediterraneum; ad *orientem* Arabia deserta. MENSURA longitudinis ab austro ad septentrionem erat milliarius germanicorum XL, latitudinis autem ab occasu ad ortum, siue a mari mediterraneo ad Iordanem, XX circiter.

(*) Hic situs utique ad commodatissimum fuit scopo diuino, qui erat in V. T. ad ecclesiam Iudaicam inuitare omnes gentes, velut ad lucernam veritatis caelestis, in medio positam; & in N. T. euangelii præconium Iudæa in singulas orbis partes breuissimo temporis spatio diffundere.

§. III.

MARIA omnino duo in Palæstina occurrunt, nempe (1) *mare mortuum*, quod etiam *mare salis* & *lacus Asphaltites* dicitur; (2) *mare Tiberiadis*. (*) FLUVII insigniores sunt Iordanes, qui ob excellentiam sæpe simpliciter fluuius audit; (**) reliqui minores sunt in terra cis-Iordanica *fluuius Aegypti*, *Besor*, *Sebor*, *resk*, *Kisbon*, *Kidron*: in terra trans-Iordanica *Arnon* & *Iaboc*.

(*) MARE MORTVVM dicitur, quia pisces non alit præ nimia faldine, & illi, qui e Iordane eo deuehuntur, emori solent, utraque supernatent. Dicitur quoque *falsum*, a salis Sodomitici copia; & *lacus Asphaltites*, a bitumine, quod egerit. MARE TIBERIADIS Ioh. VI, 5. sic dictum ab vrbe, quam alit Iuit; it. *lacus Gennesareth*, 1. Macc. II, 67. Luc. V, 1. In historia euangelica audit etiam *mare Galilee*, (*)

(*) IORDANES maximus & amoenissimus totius Palaestinae fluvius est. Oritur e radicibus Antilibani, & hinc regiones perquam amoenas praeterlapsus, Traconitidem ab Ituraea & Galilaea separando, in vallem quamdam influens, stagnum facit ingens, quod *Aqua Merom* adpellatur. Inde cursum suum versus orientem flectit, & postea aquas suas in *mare Galilaea* late diffundit. Tandem, variorum fluviorum aquis in se receptis, in *mare mortuum* delabitur, atque ibi horrenda quadam voragine absorbetur.

§. IV.

MONTES in hac regione admodum monna fere dantur innumeri: praecipui sunt sequentes, & quidem in terra occidentali cis Iordanem, *Libanus, Carmelus, Thabor, Hermon, Gelboe, Oliuetum*: in terra orientali vel trans Iordanem, *Chermou, Gilead, Basan, Iebo*. (*)

(*) Inter montes Palaestinae nobilis est 1) *Libanus* seu potius Antilibanus, a candore niuium sic dictus, uti *Alpes* ab albo. Ier. XVIII, 14. Cedri feracissimus est, & quia nobilissimis scatet aquarum venis, celebriorum fontium fluminumque origo est. 2) *Carmelus*, mons editissimus & nemorosus adeoque fertilis, ut in textu Hebraico pro quovis loco foecundo, immo pro spica virenti, accipiatur. Ies. XXXII, 15. Leu. II, 14. c. XXIII, 14. 2 Reg. IV, 42. In co Elias, igne caelitus demisso, Deum verum, coram Achabo & 850 pseudo-prophetis Baal, comprobavit. 1 Reg. XVIII. 3) *Thabor*, situs in medio Galilaeae campo. Tanta huius montis est amoenitas, ut totus pascendis oculis, reficiendisque animis dicatur esse videatur: ideoque eum Christus Dominus merito delegit tum orationi, tum transfigurationi, Matth.

Matth. XVII. Marc. IX, 1. sqq. quamquam RELAN
DVS in *Palæst.* c. § 1. existimat, hunc montem Ante
Christi quærendum esse in vicinia Cæsareæ Philippi habi
4) *Hermion* fertilis erat ob roris pinguislimi abun
dantiam. Ps. CXXXIII, 3. Pascebantur ibi animalia
quæ Hierosolymis in templo offerebantur. Non
longe distat a monte Thabor. §) *Gelboe*, montem
Hermion vicinus, & itidem rore abundans. 2 Sam. I, 21.
21. 6) *Oliuetum*, quod inter & Hierosolymam tor
rens Kidron interfluit, ascensione Christi memora
bile. 7) *Chermion*, mons Antilibano proximus.
Ios. XII, 5. Iud. III, 3. 8) *Nebo*, e regione Ieri
chuntis situs, Mosi fatalis. Deut. XXXII, 49.

§. V.

FERTILITAS soli tanta erat, vt, ipsius Dei
testimonio, lacte & melle adflueret. Eapropter
etiam Abrahamo & posteris eius hæc regio
fuit promissa, tamquam typus patriæ cælestis.
Exod. III, 8. (*)

(*) Terram CANAAN adumbrasse patriam cælestem,
locum *promissæ quietis æternæ*, luculenter decla
rat Paulus, Hebr. IV, 1-11. Ad hanc Palæstinam
cælestem *γῆς* Israelitæ Ioh. I, 47. ac spiritualiter
circumcisi Rom. II, 29. relictæ peccatorum Aegypto
2 Cor. VI, 17. 18. per mare rubrum sanguinis & me
riti Christi 1 Cor. X, 2. 1 Petr. III, 21. sub ductu
cælestis IOSVAE Hebr. II, 10. c. XII, 2. per deser
ta huius mundi contendunt, ac tandem debellatis
prauarum cupiditatum Cananæis 1 Petr. II, 11. &
post luctam fidei legitimam Hebr. XII, 4. 2 Tim.
IV, 7. obtentamque victoriam 1 Ioh. V, 4. Apoc.
III, 12. in plenam *κληρονομίαν* æternæque quietis
possessionem immittuntur. 1 Petr. I, 4. Rom. VIII,
Apoc. VII, 14-17. c. XIV, 13. conf. Ies. XXXII,
§. VI.

§. VI.

Ante aduentum Israelitarum Palæstina erat inhabitata a CANANAEIS, quarum *septem* numerantur gentes : CHETITAE, IEBVSAEI, (*) AMORAEI, GERGESAEI, CANANAEI strictè dicti, PHERISAEI, HEVAEI. Deut. VII, 1. Ios. III, 10. c. XXIV, 11. Act. XIII, 19. alias *decem* Gen. XV, 19-21. etiam *quinque* Exod. XIII, 4. vel *sex* tantum Exod. III, 8. c. XXIII, 23. Deut. XX, 17. Hi populi vna cum SIDONIIS erant posterii Chami, e filio eius Canaane, a quo Gen. X, 15. sqq. orti dicuntur, præter Pherisæos.

(*) IEBVSAEI montana Iudææ strictim sic dictæ, speciatim tractum Hierosolymitanum incoluerunt, arcemque Zion & urbem Ierusalem, *Iebus* dictam, Iudæis inuitis tenuerunt, vsque ad tempora Dauidis. Qui quum eam obsessum iret, illi, loci fiducia freti, in regis contumeliam, non alios, quam cæcos & claudos custodes mœnibus adposuerunt, vel adponendos dixerunt, militari licentia subinde vociferantes : *Non huc accedes, quin te arceant cæci & claudi*, h. e. ignauissimi quique. 2 Sam. V, 6. 8. 1 Chron. II, 5. Sic sensum habet facilem locus alias vexatus.

§. VII.

Terræ sanctæ DIVISIO vel *antiqua* est; vel *recentior*. Antiqua seu δωδεκάφυλον Io- suam habuit auctorem, qui terram ab Hebræis occupatam in tribus XII diuisit, inter quas RVBEN, GAD & dimidia MANASSIS regionem trans Iordanem; reliquæ autem, SIMEON, DAN, IVDA,

IVDA, BENIAMIN, EPHRAIM, dimidia MANASSA
ISASCHAR, ZABVLON, ASCHER, NAPHTHALI re-
gionem cis Iordanem tenuerunt. Et hac di-
uisio vsque ad schisma sub Rehabeamo rege co-
tinuit, quo imperante tota terra in regnum
IVDAE & ISRAELIS distingui cœpit.

§. VIII.

Tribus RVBEN antehac regio fuerat Sino-
nis, regis Amoritarum. Ios. XIII, 15. sqq. Vr-
bes primariæ erant CHESBON, sedes regia Sino-
nis, *Betzer, Iabza, Kedemoth & Mephath*
oppida Leuitarum; ex his *Betzer* seu *Besor* erat
asylum. Reliquæ vrbes erant *Medaba, Ma-
chærus, Sittim, Madian*. Montes eminebant
Pisga, Antilibanus, Hermon. (*)

(*) Inter vrbes *Rubeniticas* eminebat CHESBON, sita
in montibus, murisque cocti lateris cineta, ac turri-
bus vndique munita. Piscinas ibi fuisse, patet ex
Cant. VII, 4. *Betser* vrbs erat Leuitica & simul asy-
lum seu vrbs refugii, Ios. XX, 8. vid. cap. II, 13.
Iabza, Kedemoth & Mephath, vrbes Leuiti-
cæ I Chron. VII, 79. *Medaba*, cuius ciues Iohannem
Maccabæum captum bonis omnibus priu-
runt, I Macc. IX, 35. sqq. *Machærus*, arx munita
in qua Iohannem Bapt. capite plexum putant. *Sittim*,
& *Madian*, vbi Israelitæ cum filiabus Moabiticis
& Midianiticis scortati sunt, quæ res vrbibus ex-
cidii causa fuit, Num. XXV, 1. 16-18. Inter
montes memorabilis est *Pisga*, vnde Moyses iussu
Dei totam Palæstinam prospexit. Deut. XXXIV,
1. sqq.

§. IX.

Tribus GAD Ogi quondam regio fuit, Ios. XIII, 24. 30. Deut. III, 11. Vrbes præcipuæ exstiterunt RABBA, sedes regia Ogi, *Ramoth*, *Iaezer*, *Machanaim*, oppida Leuitarum; in his asylum erat *Ramoth*. Reliquæ vrbes fuere *Mitzpa*, *Pnuel*, *Noba*, *Rogelim*, *Arnon*, *Thisbe*, *Dibon*, *Aroer*. (*)

(*) Regio Gaditica pascuis erat vberrima ac duobus fluviis insignibus, *Arnone* & *Iaboco* irrigua. Vrbes erant RABBA ad Iabocum, tempore Dauidis obsessa a Ioabo, quo duce Vrias cecidit, 2 Sam. XI, 1. 17. *Ramoth*, asylum Leuiticum: quod a quibusdam falso adnumeratur vrbibus sacerdotalibus, vtpote quæ tantum sitæ erant in tribu Iuda ac Benjamin, numero XIII; Leuiticarum contra numerantur ultra LXX. 1 Chron. VII, 64. sqq. *Iaezer* ad fluuium Arnon. *Machanaim*, h. e. duo exercitus, quos ibi vidit Iacobus, Gen. XXXII, 1. 2. Hic Dauides coram Absolone profugus commoratus est, 2 Sam. XVII, 24. *Mitzpa*, vbi Iephtha habitauit, Iud. XI, 34. 37. 38. *Pnuel*, lucta Iacobi cum angelo memorabilis, Gen. XXXII, 31. cuius incolæ a Gideone occisi, Iud. VIII, 8. 17. *Rogelim* sita in Gilead, inde oriundus erat Barfillai, qui Dauidem profugum necessariis instruebat, 2 Sam. XVII, 27. c. XIX, 31. 32. *Arnon* in rupe eiusdem nominis sita. *Thisbe*, Eliæ patria, 1 Reg. XXI, 17. *Dibon*, vrbs ampla & potens, quam abductis a Salmanassare X tribubus, Moabitæ occuparunt, quod prædixit vates Ier. XLVIII, 18. *Aroer* antehac vrbs gigantum ad fluuium Arnonem. Num. XXI, 28.

§. X.

Tribus DIMIDIA MANASSIS olim regnum
B fui

fuit Basanensium, Ios. XIII, 29, 30. Vrbes regiae erant EDRAEL & ASTEROTH KARNAIM: vrbes Leuiticae *Bostra* & *Gaulon*, quarum posterior asyris adnumeratur. Memorabiles quoque sunt *Damascus* a Dauide subacta, & *Pella*, quae Christianis ex Hierosolyma & Iudaea ante panolethriam profugis refugium praebebat. His addimus *Chorazim* & *Gerasam*. (*)

(*) Dimidia tribus *Manasse* trans Iordanem complectebatur tum Basanitidem, a gigantibus olim inhabitatam; tum Trachonitidem, ita dictam, quod saxosa esset & aspera, atque subterraneis meatibus & cauernis abundaret. Inter vrbes eminebat DAMASCUS, vetustate originis & magnitudine pulchritudineque nobilissima, totius Syriae metropolis, sublimibus cincta moenibus, validisque turribus munita. Fluvii nauigabiles *Abana* & *Pharpar* urbem omnigenis mercibus ditant. *Chorazim*, inclita Galilaeae ciuitas, ubi Christus saepe conciones habuit, & plurima edidit miracula, quibus quum parum commouerentur ciues, grauem ipsis poenam comminatus est, Matth. XI. *Gerasa*, sita super montem in vltiori Galilaeae littore, ex aduerso Tiberiadis. Hic Christo occurrentes demoniaci a daemonibus liberati fuere, qui in porcos ingressi, eosdem magno impetu in mare deturbarunt. Matth. VIII, 28. Vicinum est *Bethsaida desertum*, ubi Christus quinque panibus & duobus piscibus quinque virorum milia saturauit. Ioh. VI.

§. XI.

Tribus SIMEON, Ios. XIX, 1. sqq. ciuitates regias complectebatur duas, GERAR & DABIR, quarum posterior, vt & *Ain*, vrbes erant sacerdotales. Reliquae vrbes inclitae fuerunt

Gaza

Gaza & Ascalon Philistæorum, Ziklag, Ber-
a. ()*

Inter vrbes tribus *Simeon* inclyta erat *Gerar*, olim regia Abimelechi, regis Philistæorum: ibi Abrahamus peregrinatus est, Isaac natus, atque inde in montem Moriah deductus Gen. X. XX. XXV. *Debir* vel *Dabir*, olim *Kiriath Sepher*, vrbs munitissima, qua capta Othoniel Achsam, Calebi filiam, victoria præmium reportauit. Ios. XV, 15-17. Iud. I, 11. *Gaza*, ab Alexandro M. euerfa. *Ascalon*, princeps Philistæorum ciuitas, vbi Simson trecentos viros percussit. *Ziklag*, a rege Achis Dauidi donata, qua absente eam Amalekitæ, abacta præda, incendio deleuerunt. *Bersaba*, Abrahami commemoratione inclyta. Gen. XXI, 31. 33. c. XXII, 19. c. XXVI, 33.

§. XII.

Tribus DAN, Ios. XIX, 40. sqq. in qua regia olim sedes fuerat LACHIS. Vrbes Leuiticæ numerantur quatuor, *Eltheke*, *Gabathon*, *Aialon*, *Gathbrimon*. Reliqua oppida sunt *Azotus*, *Accaron*, a Philistæis inhabitata; *Saana*, *Timna*, *Esthaol*, a Simsone illustrata, necnon *Ioppe*, vrbs maritima antiquissima. (*)

(*) In tribu Danitica *Lachis* vrbs erat ampla & regia, & Rehabeamo munita, 2 Chron. XI, 9. ibi Sanheribi, regis Assyriæ, exercitus ab angelo DOMINI, siue filio DEI, qui ideo magnificus, מְהִימָן Iesai. X, 34. vt & Ierem. XXX, 21. adpellatur, fusus, 2 Chron. XXXII, 9. 21. *Eltheke* ad tribum Iudæe relata, Ios. XV, 59. *Gabathon* a Philistæis occupata, 1 Reg. XV, 27. c. XVI, 15. *Aialon*, vbi ad preces Iosue luna stetit, Ios. X, 12. *Gath* seu *Gathbrimon*, gigantum domicilium, Ios. XI, 22. 1 Sam. XVII, 4. 2 Sam. XXI, 19-22.

Azotus, vbi erant Enakim, Ios. XI, 22. fanumque Dagonis, I Sam. V, 1. 2. ibi Philippus baptizauit camerarium reginae Candaces, Act. VIII, 40. *Sarad*, hebr. *Tsora*, Simsonis patria, Iud. XIII, 2. *Timna*, sita erat in via, vbi Simson leonem lacerauit, Iud. XIV, 1. *Esthaol*, vbi Simson sepultus, Iud. XVI, 31. *Ioppe*, vbi Ionas nauem conscendit, Ion. I, 3. Inde accersitus ad Cornelium Petrus, Act. X, 22. ibidem Tabea a Petro resuscitata. Act. IX, 40-41.

§. XIII.

Tribus IYDA regia & maxima omnium, Ios. XV. Vrbes primariae erant HIEROSOLYMA, (*) quatuor vrbes regiae, seu olim regum sedes, *Eglon*, *Gedara*, *Besec*, *Adullam*. Inter oppida Leuitarum & sacerdotum, Ios. XXI, 9. sqq. enumerata, eminet HEBRON, post Hierosolymam in hac tribu celeberrima. E reliquis notari merentur *Maceda*, *Betlehem*, *Bethabara*, *Libna*, *Carmelus* mons, *Carbeel*, *Eder* seu *Horma*. (**)

(*) HIEROSOLYMA, ciuitas Dei, sita in montibus sanctis, *Sion*, *Acra*, *Moriah* & colle *Bezetha*. Fundata est, vt quidam coniiciunt, anno a C. N. 2023. tempore Abrahami a Melchisedeco rege: hebraice *Salem*, gr. *Solyma* vocata est. Hanc deinde Iebusaei, Canaanis posterii, occuparunt, a quibus *Iebus* & *Iebusaeum* aliquamdiu audiuit. Tenebant eam Iebusaei annos 824. tantumque vrbis fidebant firmitati, vt, Dauide rege ipsam oppugnaturus, per contemptum caecos, claudos & mutilos in moenibus collocarint, dictitantes, hos ad arcendum hostem sufficere. (conf. supra not. ad §. VI. pag. 15.) At David, quum diuina ope adiutus, ciuitate petitus esset, expulsis Iebusaeis, eam per circuitum restau-

rans, arce muniens & inhabitans, totius etiam Iudæe prouinciæ metropolim, ac regni caput fecit: sic deinceps IERUSALEM adpellata est. Interiecto tempore Salomo alique reges Iudæe magnam ei accessiorem adiunxere, illamque validissimis portis, turribus, muris & fossis, item templo & palatiis ita munierunt atque exornarunt, vt totius orbis inter vrbes miraculum esset. Hoc ornatu & splendore annis quadringentis & septuaginta septem, velut terrenus paradysus, floruit, habens circuitum 5 stadiorum, & per gyrum vrbis fossam in lapide excisam, sexaginta pedum profunditate, latitudine vero ducentorum & quinquaginta. Verum quum principum populique impietas templum non modo idolorum abominationibus profanasset, sed etiam sanguine innoxio vrbem ad os vsque impleuisset: diuina ultione vna cum templo, principibus ac populo, per Nabuchodonosorem Babiloniæ regem ita funditus euersa, ac 70 annis desolata fuit, vt Sion quasi ager araretur, & Ierusalem quasi acruus lapidum esset, & mons templi quasi excelsa sylvarum. Posthac templo duntaxat ægre restaurato, portis, turribus, mœnibusque carens, a Iudæis de Babilonica captiuitate reuersis annos 63 inhabitata est. Ceterum a Nehemia intra dies 52 ambitu triginta trium stadiorum, portis, turribus validoque muro cincta, & postea a Maccabæis, Herode & aliis perquam magnifice publicis & priuatis ædibus exornata, pristino nomine ac statu annis 524 gloriosa & incolis frequentissima claruit. *Muro* cingebatur triplici: primus complectebatur ciuitatem Dauidis, vna cum arce Sionis; alter cingebat montem Acra; tertius montem Bezetha & Acra simul includebat. *Turres* Iosephus 165 numerat. In his eminebant turris Dauidis in rupe editissima, Cant. IV, 4. turris angularis 150 cubitos alta; turris Silohæ, tempore Christi lapsa, Luc. XIII, 4.

Portæ erant duodecim: 1) Porta gregis, versus ortum, ducens ad forum pecuarium & piscinam Bethesda, atque inde ad templum; 2) Porta aurea, versus ortum, qua Iesus ingressum suum celebravit; 3) Porta aquarum, a palatio Davidis ad Siloe fontem decens; 4) Porta equorum, versus ortum, Ier. XXX, 40. 5) Porta piscium, in latere urbis septentrionali, versus Tyrum, Iordanem & mare Galilæum, Neh. III, 3. 6) Porta vetus, versus occasum & septentrionem, quæ viam aperit ad montem Golgotha; 7) Porta sterquilini, versus occasum, qua sordes egerebantur in torrentem Kidron; 8) Porta fontana, versus occasum, Neh. XII, 36. sq. 9) Porta vallis, qua itur ad vallem Raphaim; 10) Porta anguli, versus septentrionem; 11) Porta Ephraim, versus septentrionem; Neh. VIII, 16. 12) Porta Benjamin, a septentrione versus occasum.

(**) Inter reliquas Iudæ ciuitates clarebant *Eglon*, regia Debiri sedes, a Iosua occupata, Ios. X, 34. *Gedara*, cuius regem Iosua trucidavit, Ios. XII, 13. *Beser*, non procul Hierosolyma, Iud. I, 4. 5. *Adullam*, ubi Dauides aliquamdiu commoratus est, 1 Sam. XXII, 1. *Hebron*, ubi Sara sepulta, Gen. XXIII, 1. 19. *Abnerus* a Iobo transfixus, 2 Sam. III, 27. 32. Ibidem Dauides rex creatus, 2 Sam. II, 11. *Maceda*, ad quam vsque Iosua quinque reges persecutus est, subsistente sole, Ios. X, 16. *Bethlehem*, urbs Davidis & Christi natalitia. *Bethabara*, ubi Iohannes baptizabat, Ioh. I, 28. *Libna*, a Iosua expugnata, Ios. X, 29. *Eder* seu *Arad*, ab Israelitis frustra oppugnata, quam deinceps captam dixere *Horma*, id est, anathema.

§. XIV.

In tribu BENIAMIN, Ios. XVIII. urbes præcipue erant sacerdotum Levitica, *Gibeon*, *Gibea*

Gibeon & *Anathoth*, Ios. XXI, 18. Ieremiae pro-
phetæ patria, Ier. I, 1. Præter has *Iericho*,
Bethel, *Maspha*, *Beeroth*, *Emaus*, *Betha-*
nia, *Rama*, *Nobe*, *Bethauen*, *Baburim*,
Jilgal seu *Galgala*. (*)

(*) Vrbes *Beniaminiticæ* erant: *Gibeon*, cuius incolæ
Iosua seruituti mancipauit, Ios. IX, 3. sqq. ibi cruentus
habebatur puerorum lusus, 2 Sam. II, 13. *Gibeon*,
vbi Leuitæ pellex stuprata, quæ res Beniaminitis pæ-
ne exitii causa exstitit, Iud. XIX, 15. *Iericho* mira-
bili ratione expugnata, Ios. VI, 20. vid. 1 Reg. XVI,
34. 2 Reg. II, 5. *Bethel*, vbi Iacob lapidem vnxit,
Gen. XXVIII, 18. sqq. ibidem 42 pueri ab vffis dis-
cerpti, 2 Reg. II, 23. 24. *Maspha*, 1 Macc. V, 35.
Beeroth vrbs Gibeonitarum, quibuscum Iosua fœ-
dus pepigit, Ios. IX, 17. *Emaus*, 60 stadia, seu
vnum milliare Germanicum ab vrbe sancta distans,
Luc. XXIV, 13. *Bethania*, oliueti pars, Christi
adscensione memorabilis, Marc. XVI, 17. Luc. XXIV,
51. *Rama*, vrbs montana, probeque munita, 1 Reg.
XV, 17. *Nobe*, vbi Dauides Goliathi gladium ab
Abimelecho sacerdote accepit, 1 Sam. XXI, 1. 8. 9.
Bethauen, vbi Philistæi contra Saulem castra metati,
1 Sam. XIII, 5. *Baburim*, huc vsque Palthiel vxorem
Michal cum fletu comitatus, 2 Sam. III, 16. ibidem
Simei maledixit Dauidi, 2 Sam. XVI, 5. *Galgala*,
ad Iordanem, vbi Israelitæ circumcisi, Ios. II, 2. 7.
Ibi desiit Manna, & Saul rex creatus est. 1 Sam.
XI, 15.

§. XV.

Tribus EPHRAIM Ios. XVI. urbibus cla-
rebat insignibus: in his erant SAMARIA, sedes
regum Israelis, *Sichem*, asylum, *Gazera*,
B 4 *Betha-*

Betboron, vrbes Leuiticæ, *Silo*, *Thimnath-fera*, *Sarona*, *Lydda*, *Naaratha*, *Mello*, *Ephron*, *Machmas*, *Gethremmon*, *Addus*, *Ramata*, *Baal-Saliffa* & *Sicbar*. Montes *Garizim* seu *Grifim* & *Ebal* proclamatione benedictionum & maledictionum clari fuere. (*)

(*) In tribu *Ephraimitica* metropolis erat *SAMARIA*, in quam regia sedes translata est e *Tirza*, 1 Reg. XVI, 17. 18. Huius vrbis amplitudo & splendor erat incomparabilis. Sed, imperante *Hosea*, *Salmanasser*, *Assyriæ* rex, post obsidionem triennem eam expugnauit, coloniis in terram *Israelitarum* deductis, vnde *Samaritani* ortum traxere, 1 Reg. XVII, 6. 24. sqq. *Sichem*, vbi *Iacobi* filia, *Dina*, deflorata est, Gen. XXXIII, 18. 19. Ibi comitia habuit *Iosua*, Ios. XXIV, 1. 2. *Gazer*, quam rex *Aegypti* expugnatam filiae, *Salomonis* vxori, dotis loco dedit. *Betboron*, vbi *Amorita* grandine deleti, Ios. X, 11. *Silo*, vbi aliquamdiu fuit arca foederis, Ios. XVIII, 1. Iud. XVIII, 31. 1 Sam. III, 3. c. XIV, 13. 18. *Thimnath-fera*, vbi *Iosua* sepultus, Ios. XIX, 50. *Sarona*, in monte amœnissimo sita, 1 Chron. XXVIII, 29. Cant. II, 1. *Lydda*, non procul *Ioppe*, vbi *Petrus* *Aeneam* sanauit, Act. IX, 32. sqq. *Naaratha*, non procul *Iordane*, vbi ad riuum *Carith* *Elias* a coruis nutritus, 1 Reg. XVII, 5. 6. quo loco *Helena*, *Constantini* mater, templum exstruxit. *Mello*, cuius incolæ *Abimelechum* crearunt regem, Iud. IX, 46. 47. *Ephron*, cuius mares ad vnum omnes ferro confossi, 1 Macc. V, 47. 51. *Machmas*, vbi *Iudas Maccabæus* habitabat, 1 Macc. IX, 37. *Gethremmon*, vrbs opibus florentissima, 1 Chron. VII, 69. *Addus*, in tractu amœnissimo sita, vbi *Simon Maccabæus* contra *Tryphonem* pugnabat, 1 Macc. XIII, 13.

13. 14. *Ramata*, vbi Saul cum Samuele accubuit, 1 Sam. IX, 22. Inde oriundus erat Iosephus de Arimathia. *Baal-Saliffa*, vbi Elisæ missa sunt munera, 2 Reg. IV, 42. *Sichar*, vnde vxor Samaritana ad Iesum, *fonti Iacobeo* insidentem, processit. Ioh. IV, 5.

§. XVI.

Tribus MANASSIS DIMIDIA, Ios. XVII, sqq. descripta. In hac vrbes Leuitarum erant *Taanack*, ante regia, *Aner*, & *Bileam*: *THIRSA*, sedes regum Israelis ante selectam Samariam, *Megiddo*, vrbs olim regia, *Ador*, *Cæsarea Palæstinæ*, *Thebes*, *Ophra*, *Beth-bara*, *Bethseca*, *Bethsan*, *Antipatris* seu *Cophar Salma*. (*)

(*) Dimidia tribus *Manasse* citra Iordanem, inter tribus Ephraim & Isaschar sita, partem Samariæ completebatur. Potiora oppida erant *Taanack*, cuius regem Iosua occidit, urbem incendio deleuit, Ios. XII, 21. c. XVII, 11. *Bileam*, 1 Chron. VII, 70. *Thirsa*, in rupe sita, ab Amri expugnata, 1 Reg. XVI, 17. 23. ei comparatur sponsa Christi, Cant. VI, 3. *Megiddo*, ad montem Thabor, quam a Iosua destructam restaurauit Salomo, Ios. XII, 21. *Ador*, ab Antiocho tempore Maccabæorum obsessa, 1 Macc. XIII, 20. *Cæsarea Palæstinæ*, vrbs munitissima & opulentissima, ad mare magnum sita. Hanc Herodes totam ædificiis marmoreis exornauit, eique portum addidit a tempestatibus tutum. Hic quum in ludis Augusto dicatis Herodes Agrippa deus salutareretur, ab angelo percussus interiit, Act. XII, 21. Hic Cornelius centurio a Petro baptizatus, Act. X, 48. *Thebes*, vbi Abimelech lapide molari ictus periit, Iud. IX, 50. 53. *Ophra*, vbi Gideon natus,

Iud. VI, 11. non procul inde lapis feralis erat, in quo Abimelech 70 fratres suos mactavit, Iud. IX, 5. *Beth-bara*, q. d. locus limpidi fontis, Ioh. I, 28. cuius synonymum est *Enon*, Ioh. III, 23. ad Iordanem, a Gideone expugnata, Iud. VII, 24. *Bethsai*, ubi Bacchides magnam hominum stragem edidit, I Macc. VII, 19. *Bethsan*, cuius in mœnibus Saulis & filiorum cadauera spectaculo exponebantur, I Sam. XXXI, 10. 12. *Antipatris*, urbs ampla & splendida, ad mare sita, iuxta quam Iudas Maccabæus Nicanorem superavit, I Macc. VII. Hanc exstruens Herodes a patre suo Antipatro, Antipatridem nominavit. Huc Paulus iussu Claudii Lysiz noctu deductus est, Iudæorum servitutem eripienda. Act. XXIII, 31.

§. XVII.

TRIBUS ISASCHAR, Ios. XIX, 17. sqq. vrbes Leuiticas habebat *Kision*, *Dobrath*, *Iarmuth* & *Engannim*. Oppida reliqua fuere *Iesreel*, *Endor*, *Sunem*, *Apher*, *Aphec*, *Naim*. Inter montes excellunt *Carmelus*, *Hermion* & *Gilboa*. (*)

(*) Ex vrbibus *Isaschar* memorabiles sunt: *Iarmuth*, cuius rex vnus erat de quinque regibus e spelunca protractis, Ios. X, 23. *Engannim*, Ios. XV, 24. sita non procul Nain, qua itur e Galilæa Hierosolymam. *Iesreel*, vrbis regalis, sita in pede montis Gelboe ad occidentem, insigni specula ac turri spectabilis, vnde indicium fit accenso igne aduentus hostilis. Hic Nabot propter vineam lapidatus est iussu Iesabelis, quæ postea mandato lehu de fenestris præcipitata, a canibus discerpta est, I Reg. IV. *Endor*, in monte Hermion, ubi Saul pythoniſſam consuluit, I Sam. XXVIII, 7. *Sunem*, versus meridiem montis Hermion: ibi Philistæi castra ponebant contra Saulem, I Chron. XI,

Xl, 1. Patria erat Abisagæ, quæ 1 Reg. I, 4. Sunamitis dicitur. Ibi Elias Sunamiticæ vxoris filium ad vitam reuocabat, 2 Reg. IV, 35. *Aphec*, regia ciuitas, Ios. XII, 18. Hic Syri contra Israellem dimicabant, 1 Reg. XX, 26. *Naim*, duobus milliaribus distans a monte Thabor. Ibi viduæ filium a mortuis resuscitauit Christus, Luc. VII.

§. XVIII.

Tribus ZABVLON, Ios. XIX, 10. sqq. vr-
 ribus olim nobilissimis clara exstitit. Ex his
 uere quatuor Leuiticæ, *Iokneam*, *Carta*,
Dimna, *Nachalal*. Nec minus insignes erant
Tiberias, *Bethsaida*, *Bethulia*, *Nazareth*,
Dotaim, *Semeron*, *Cara Galilææ*. Monti-
 um præstantissimus erat *Thabor*, situs in me-
 dio Galilææ campo, mira rotunditate ex omni
 parte æqualiter finitus. (*)

(*) Tribus *Zabulon*, sita in fertili Galilææ campo, lon-
 gitudine tendebat a littore lacus Gennesareth, vsque
 ad montem Carmelum: latitudine vero a monte
 Thabor versus septentrionem, quinque occupat mil-
 liaria. Hæc prouincia in N. T. cum nauigatione Do-
 mini, tum piscatione & vocatione apostolorum, ali-
 isque miraculis valde celebratur. Inter vrbes eminent
Tiberias, ita appellata ab Herode tetrarcha, in ho-
 norem Cæsaris Tiberii, vnde & totum mare nomen
 tulit. Rudera adhuc testantur de insigni vrbis am-
 plitudine. Floruerunt ibi variæ Iudæorum synago-
 gæ, & Masoretæ Tiberienses inter eruditos magna fe-
 runtur laude. *Bethsaida*, clara Galilææ ciuitas, in
 angulo maris Galilææ. Inde orti erant sancti aposto-
 li Petrus, Andreas & Philippus Ioh. I, 44. c. XII, 21.
 Ibidem Christus plurima fecit miracula, eique ob per-
 tinaciam grauius comminatus est. *Bethulia*, vrbs in-

inclyta, in edito monte sita. Hanc urbem quondam obsedit Holofernes, dux regis Assyriorum, cum exercitu 120000 peditum, & 21000 equitum, quem ebrietate sopitum Iudith vidua capite truncauit. Exstant adhuc in monte plurimæ urbis ruinae. *Nazareth*, coronamentum seu *coronidem* denotat *collis*, in quo exstructa fuit. Luc. IV, 29. Pulchra & florens olim ciuitas, ædificata super montem, trium dierum itinere Hierosolymis distans. Hic beata Maria, candens flos virginum, nata est. Hic Christus Dominus noster conceptus & educatus 24 annis habitauit. Unde & ciuitas hæc ciuitas Christi, patria Christi, ipse vero Nazarenus & Galilæus dicitur. *Dotaim*, inter duos montes sita, ubi Elisa, a Syris vndique circumseptus, eos cæcitate captos in Samariam deduxit. 2 Reg. VI. In eo tractu Iosephus a fratribus vendebatur. Gen. XXXVII, 17. *Semeran* magna & regia ciuitas. *Cana Galilææ*, mira aquæ in vinum metamorphosi clara. Ioh. II.

§. XIX.

Tribus ASCHER, Ios. XIX, 24. sqq. vrbes habebat Leuiticas *Misal*, *Abdon*, *Cbelkatb*, *Rechob*. Oppida reliqua erant *Tyrus*, *Sidon* & *Prolemais*, ab Aferitis tamen numquam possessa; *Cana maior*, *Sarepta*, *Kedesa* seu *Cades*. (*)

(*) Tribus *Ascher* solo gaudebat fecundissimo, Gen. XLIX, 20. vrbesque Leuiticas complectebatur *Misal*, non procul Carmelo, 1 Chron. VII, 74. *Abdon*, elegans oppidum, iuxta quod erat castrum regium. *Rechob* vel *Reob*, quam exploratores a Mose missi attigerunt, Num. XIII, 21. Præterea tribus celeberrimis urbibus insignis erat, quarum in præcipuis historiis fit mentio: TYRVS, maxima & munitissima

ma Phœniciæ vrbs erat, & totius orbis emporium. Aedificata erat circuli instar super rupem durissimam, & quondam insula fuit, quæ tota marinis fluctibus ambiebatur. Hanc urbem, cum sequenti, expugnavit Alexander M. Curt. L. IV. SIDON, perantiqua atque opulenta ciuitas, cuius magnitudinem etiamnum eius ruinae docent. Commodissimum habet situm: ab occidente enim mari magno alluitur, ab oriente magnus & fertilis illi adiacet campus. PTOLEMAIS, vrbs splendida, validissimis munita muris, portis, turribus ac fossis. Huius crebra mentio fit in libris Maccabæorum. Vid. 1 Macc. XI, 22. c. XII, 48. Olim dicebatur Aco. Iud. I, 31. Hic commoratus aliquamdiu Paulus Act. XXI, 7.

§. XX.

Tribus NAPHTHALI, Ios. XIX, 32. sqq. præter ciuitates Leuiticas *Kedesch*, asylum, *Cartham* & *Chamatb-Dor*, continebat eas decem vrbes, a quibus regio DECAPOLIS dicta est, quarum nomina censentur *Cæsarea Philippi*, *Asor*, *Cedes Nephthalim*, *Sephet*, *Corazaim*, *Capernaum*, *Bethsaida*, *Iotapata*, *Tiberias*, *Bethsan*. Ceterum hunc tractum nobilitat mons LIBANVS, qui terræ promissæ fines a septentrione claudit. (*)

(*) *Nephthalim* totam pæne complectebatur Galilæam superiorem, fontes Iordanis & partem montis Libani vsque ad Damascum. Ex urbibus decapoleos notentur *Cæsarea Philippi*, a Philippo, Herodis filio, in honorem Tiberii ita dicta. Hic Ierobeam vitulum posuit, 1 Reg. XII, 29. 30. olim dicebatur *Lais*, *Paneas*. Iud. XVIII. Ios. XIX. *Asor*, a Iosua excisa, Ios. XI. a Salomone renouata, 1 Reg. IX, 15. 2 Reg.

2 Reg. XV, 29. *Sephet* in altissimo monte & loco pulcherrimo sita. *Capernaum*, metropolis Galilææ superioris, cuius gloria describitur Matth. XI, 23. Luc. X, 15. Ibi Christus habitavit per triennium. Ceterum non procul Bethsaida erat *mons Christi* editissimus, ex quo supra montes Seir, Hermon & Libanum patebat prospectus. Ibi Christus sæpe vacavit precibus, & apostolos constituit, Luc. VI, 12. Marc. III, 12, & orationem montanam habuit, Matth. V-VII.

§. XXI.

Sequitur partitio terræ sanctæ *recentior*, sub templo secundo facta. Post exilium videlicet Babylonicum terra Hebræorum diuidebatur in partes quatuor, erantque I. *IVDAEA*, quæ regionem tribuum Iudæ, Beniaminis, Simeonis ac Danis, complectebatur; II. *SAMARIA*, quæ terram Ephraim & dimidiæ Manassis continebat; III. *GALILAEA*, in inferiorem & superiorem diuisa, habebat regionem *Isaschar*, *Zabulon*, *Aser* & *Naphthali*; IV. *PERÆA* siue *Transiordanica*, cui adiungebantur *Batanæa*, *Ituræa*, *Gaulonitis* & *Trachonitis*.

§. XXII.

Sub gente Herodum terra Israelitica diuisa fuit in *TETRARCHIAS*, seu maiores principatus, quibus qui præerant, *TETRARCHÆ* dicebantur.

§. XXIII.

Post excidium templi secundi terra sancta ad formam prouinciæ Romanæ redacta, *Syriæque* adiuncta est. Sæculo deinde septi.

ptimo post Christum natum a Saracenis occupata, tot bellis ac vastationibus, ipsisque ei iudiciis nimium quantum in deterius mutata, Turcorum praefectis hodieque subiecta aaleat.

CAP. II.

DE

LOCIS CVLTVI SACRO DESTINATIS.

Synopsis.

TABERNACVLVM tribus constabat partibus, §. I.
 rio, ubi altare cum igne sacro, & labrum aeneum, §. II.

incto, ubi lychnuchus, altare suffitus & mensa, §. III.

sanctissimo, ubi arca foederis & supra hanc Schechina, §. IV.

EMPLI Salomonei locus, fundamentum, circuitus, magnitudo, §. V.

Eiusdem partes, atrium in-

terius, §. VI.

Et exterius, §. VII.

Ipsa aedes sacra, quae constabat vestibulo, §. VIII.

Sancto, §. IX.

Sancto sanctorum, §. X.

Templum secundum a primo in multis diuersum, §. XI.

Ad loca sacra pertinent SYNAGOGAE Iudaicae, §. XII.

De asylis seu urbibus refugii, §. XIII.

§. I.

ANTE templum a Salomone exstructum, sacra Leuitica peragebantur in TABERNACULO,

T TAAT

LVVL LVVL LVVL

CVLO, quod quasi templum portatile tribus constabat partibus, ATRIO nimirum, SANCTO ac SANCTO SANCTORVM. (*)

(*) De TABERNACVLO in genere notari merentia sequentia momenta: (1) *Nomen*, Hebr. שֶׁכֶּנֶת *sanctuarium*, das Heiligthum, it. מִשְׁכָּן Gr. σκηνή, *tabernaculum*, אֹהֶל מוֹעֵד ohel moéd, die Hütte des Entschlusses, Exod. XL, 2. *domus Domini*: Ps. V, 8. Philoni dicitur ἱερόν πομπόν, templum portatile. (2) *Idea* totius fabricæ Mosis exhibita in monte Sinai, Exod. XXV, 9. sqq. c. XXVI, 30. Act. VII, 44. Hebr. VIII, 5. (3) *Architectus* ἱεροδόκτος Bezaleel, Exod. XXXI, 1. sqq. c. XXXV, 30. cum adiuncto sibi Aholiab. (4) *Collectio* materialium summa copia. Exod. XXV, 1. sqq. c. XXXVI, 1. 5. 6. (5) *Situs* in castris medius, ita ut quasi prætorium Dei esset, Gottes Hoflager. (6) *Consecratio* sollemnissima, sub ipsum anni, ab emigratione, secundi initium facta, Exod. XL, 4. sqq. ubi columna nubis illud occupat. (7) *Migrationes*: post peregrinationem 39 annorum substitit in Gilgal per annos 14, Ios. IV, 29. c. V, 10. deinde in Sebila, Ios. XVIII, 1. usque ad tempora Eli, annos 370. quo defuncto, per aliquot lustra hospitatum est in Nob, 1 Sam. XXI, 1. sqq. qua a Saule deleta 1 Sam. XXII, 11. sqq. translatum fuit in Gibeon, ubi per 60 annos confedit, usque ad annum Salomonis imperantis vicesimum, quo cum plerisque vasis in exstructi templi conclauibus fuit repositum. 2 Reg. VI, 1. 37. 38.

Ceterum hic conspiciari licet

IN VMBRA DEVM,

Dominum nostrum Iesum Christum, respectu humanæ naturæ, cuius typum illustrem retulit tabernaculum, hoc ipsum indigitante Paulo Hebr. IX, 11 Ad hoc respicit Iohannes c. I, 14. ἐσκήνωσεν μετ' ἡμῶν, *tabernaculum posuit inter nos*. Ad hoc tabernaculum

in aliis scripturæ locis, respectu ad Christum habito, adludatur. Sic Col. II, 9. respicitur ad gloriam Domini tabernaculum implentis; Ioh. II, 19. ad solutionem & erectionem tabernaculi; Hebr. I, 1. Ioh. I, 18. ad oracula in illo edita; Ioh. I, 14. Matth. XXVIII, 20. ad situm tabernaculi in medio castrorum.

Hoc ipsum quoque tabernaculum typus erat *ecclesie militantis*, ratione 1) ideæ præscriptæ, 2 Tim. II, 13. 2) adpellationis, domus Dei, Ps. V, 8. coll. 1 Tim. III, 15. 1 Petr. IV, 17. 3) mutabilitatis; est enim ecclesia visibilis, ambulatoria, Apoc. II, 5. Immo unusquisque *christianus* est domus Dei, Ioh. XIV, 23. 1 Petr. II, 7. 1 Cor. III, 16. interne nitens. Ps. XLV, 14.

§. II.

ATRIUM longum erat centum cubitos, tum quinquaginta, circumdatum velo, adoko columnis æreis LIX. quinque cubitos alt. s. Exod. XXXVIII, 9. coll. Exod. XXVII, 9. erat in atrio non longe ab introitu tabernaculi ALTARE HOLOCAVSTORVM, ligneum, sedere obductum, longum quinque cubitos ac totidem latum, tres vero altum, instructum opere *vericulato*, & quatuor *cornibus*, ad quatuor angulos. *Clius*, per quem adscendebatur ad altare, carebat gradibus, Exod. XX, 26. Supra hoc altare IGNIS PERPETVVS, cælo demissus, alebatur, Leu. VI, 12. 13. Leu. IX, 23. sq. Erat præterea in atrio LABRVM AEREVM, e speculis mulierum confectum, e quo sacerdotes manus & pedes lauabant. Exod. XXX, 18. XXXVIII, 8. (*)

(*) Ecce Christum typice adumbratum 1) in ALTARI generatim, Hebr. XIII, 10. 1 Petr. II, 24. speciatim respectu

specu denominationis, Exod. XXXVIII, 37. Luc. I, 35. *chrismatis*, quo unctum erat, Dan. IX, 24. *ignis sacri*, æternum Christi spiritum designantis, quo se patri obtulit, Hebr. IX, 24. 2) in LABRO AEREO. Etenim altare erat symbolum iustificationis; labrum & lotio inde facta, regenerationem & renouationem adumbravit. Ceterum de usu lotionis antitypico vid. Hebr. X, 22, 23. Ioh. XIX, 34. 1 Ioh. V, 6.

§. III.

SANCTVM, in quod solis sacerdotibus intrare licuit, longum erat cubitos XX. latum & altum X. Tria erant potiora sancti ornamenta, (1) LYCHNVCHVS AVREVS, cuius rami cum scapo septem lampades sustinebant, Exod. XXV, 33. (2) ALTARE SVFFITVS, ligneum, sed auro obductum, cui imponebatur vasculum cum suffitu adolendo, Exod. XXX, 1. (3) MENSA PANVM PROPOSITIONIS, cui XII panes imponebantur, lignea erat, sed auro iridem obducta, Exod. XXV, 23. Ceterum insigne erat *velum*, quod sanctum ab atrio, & sanctum sanctorum a sancto distinguebat. Exod. XXVI, 37. c. XXXVI, 31. sqq. (*)

(*) Hic 1) SANCTVM in genere fuit typus interioris cum Deo communionis, ad quam soli sacerdotes spirituales admittuntur, Apoc. I, 6. c. V, 10. c. VII, 14. & quidem per *velum* seu ianuam Christum, Ioh. X. Apoc. III, 7. 2) LYCHNVCHVS erat imago Christi, lucis ardentis & lucentis, Ioh. I, 4. s. 9. c. III, 19-21. Ioh. VIII, 12. *Oleum* adumbravit spiritum sanctum, quo Christus sine mensura unctus erat, Ps. XLV. *Lychnus medius* Christum; reliqui Christi membra, ab ipso illuminata, designabant, Matth. V, 14. 2 Cor. III, 12.

III, 18. Phil. II, 15. Nimirum vnusquisque christianus est ıchıus in sancto, Ioh. V, 35. Luc. XXIV, 32. in continuo fidei ac spiritus lumine, Rom. XII, 11. 1 Thess. V, 19. vbi purgationis instrumentis opus est, ıς τὸ ἀναζωπυρεῖν, 2 Tim. I, 6. 1 Tim. IV, 14. vti & oleo subinde infuso. Matth. XXV, 1. sqq. 3) ALTARE SVFFITVS ac praesertim vsus θυμιατικὸς officium Christi hilasticum adumbravit, eiusque intercessionem & preces, quæ sunt Deo ὁσμὴ ἑωδίας, Rom. VIII, 34. Hebr. VII, 25. c. IX, 24. Ioh. XVII. Idem sufficit repræsentavit preces fidelium, Apoc. V, 8. c. VIII, 3. 4. ad quas thuribulum spirituale requiritur, vsurpandum a sacerdote spirituali, quotidie & sæpius, sed ita tamen, vt altare cordis a cinere subinde purgatur. *Effectus* precum est ἑωδία, non obstante indignitatis chalbano, modo thuribulum nostrum Christo imponatur. Quatuor aromatum speciebus respondent quatuor precum species 1 Tim. II, 1. *deprecatio, precatio, intercessio, gratiarum actio.* 4) MENSA PANVM PROPOSITIONIS multis modis Christi typus est, qui est panis vitæ, Ioh. VI. plane ἄζυμον, 1 Cor. V, 6. 7. Hebr. VII, 26. Ioh. VIII, 46. solis sacerdotibus spiritualibus cedens, 1 Petr. II, 19. Apoc. I, 5. 6. & quidem in sabbatismo spirituali, pace cordis, in qua degustat anima, quam suavis sit Dominus, 1 Petr. II, 2. 3. 5) VELVM seu ostium tabernaculi fuit imago Christi, Ioh. X. Hebr. X, 19. 20. c. IX, 8. per quem aditus patet ex atrio in sanctum; sed solis sacerdotibus spiritualibus. Præcipue velum intimum Christum adumbravit ratione humanæ naturæ, Hebr. X, 20. id quod scissione indicatum, Matth. XXVII, 51. quæ scissio mortem Christi designavit eiusque fructum, qui est in aditu liberrimo ad thronum gratiæ & gloriæ. Hebr. VI, 19. 20. c. IV, 16. c. X, 19-23.

§. IV.

SANCTISSIMUM nulli post Mosen, nisi pontifici maximo, & solo quidem expiationis die, introire concessum fuit. Præcipuum huius adyti ornamentum fuit ARCA FOEDERIS, cuius pretiosissima pars erat *operculum*, Gr. *ἱλαστήριον*, totum ex auro conflatum, supra quod duæ imagines aureæ Cherubinarum passis alis eminebant, Exod. XXV, 10-20. In arca ipsa servabantur (1) *duæ lapideæ tabulæ fæderis*, (2) *liber legis*, a Mose scriptus, Deut. XXXI, 26. (3) *amphora Mannæ*, Hebr. IX, 4. (4) *virga Aaronis*, Hebr. IX, 3. Supra arcam erat illustre præsentiae diuinæ symbolum, COLVMNA NVBIS, Leu. XVI, 2. in templo primo adhuc conspicua. (*)

(*) I) ADYTVM imaginem præbuit sedis gloriæ, in qua nulla lux alia præter Deum ipsum, Apoc. XXI, 3. c. XXII, 5. Ingressus autem sacerdotis introitum Christi in paradysum notavit, Luc. XXIII, 43. Hebr. VI, 19. 20. c. IX, 8. 12. 24. c. X, 12. 19. 20. II) ARCA FOEDERIS adumbravit Christum, qui *legem* attulit in corde suo, Ps. XL, 9. estque verum *ἱλαστήριον*, Rom. III, 25. 1 Ioh. II, 2. Hebr. IX, 12. in cuius mysterium Cherubini gaudent *παύσαι*, 1 Petr. I, 12. III) SCHECHINA, *σκήνωσις*, habitaculum, h. e. *columna nubes & ignis* inter Cherubinos adumbravit mysterium *ἐνσκήνωσις*, Ioh. I, 14. *καὶ ἐκένωσεν ἐν ἡμῖν*, adeoque indicavit, Deum fore in Christo toti mundo propitium, 2 Cor. V, 19. 1 Tim. III, 16. in eoque locaturum ad homines. Ioh. I, 13. Hebr. I, 1.

§. V.

Perlustrato sic tabernaculo, facilius ide-
am TEMPLI HIEROSOLYMITANI concipiemus.
Conditum fuit a Salomone in monte *Moria*,
intra septennium, anno ab exitu Israelitarum
ex Aegypto 480. materiam suppeditante Hi-
ramo, Tyrriorum rege. *Operariorum* tanta
erat multitudo, vt singulis diebus sexaginta
hominum millia operi faciendo adhiberentur.
Templi *fundamentum* e lapidibus exquisitissi-
mis iaciebatur. *Circuitus* templi, cum atriis
suis, cubitos bis mille dicitur habuisse. Tem-
plum ipsum erat LX cubitos longum, latum
viginti, altum triginta. 1 Reg. VI, 2. (*)

(*) Templi Salomonæi magnificentia generatim imagi-
nem præbuit gloriæ Christi & regni eius. *Locus* tem-
pli erat *Moria*, mons editissimus, Hebr. מורי יה *doc-*
tor meus est ipse *Dominus*. Rotundius vero מוריה
Hillero in *onomast.* *sacro* est סֶעֱמָה, *montosa* regio,
Luc. I, 39. ita dictus, quia in eo aliquando conspicu-
us in carne fieri debebat filius Dei, Isaacus antitypi-
cus, Gen. XXII, 2. 14. vid. 2 Tim. III, 16. Hoc ipsum
templum repræsentauit partim in genere ecclesiam
Christi, Eph. II, 19-22. c. III, 18. 1 Tim. III, 15. 2 Tim.
II, 20. 21. in specie singula ecclesiæ membra, 1 Cor.
III, 16. 17. c. VI, 19. 2 Cor. VI, 16. 1 Petr. II, 5. *Diui-*
tia in templum insunt & in gazophylaciis adserua-
tæ repræsentabant diuitias misericordiæ & gratiæ im-
ensas. Inde lucem accipiunt loca Rom. II, 4. c.
IX, 23. Eph. II, 7. 8. c. III, 16. Col. I, 27. Eph. II, 4.
Tit. III, 6. *Fundamentum* templi validissimum, ipsum
Christum adumbravit, cui ecclesia superstructa est,
Ies. VIII, 14. c. XXVIII, 16. Ps. CXVIII, 22. Matth.

XVI, 18. c. XXI, 42. Act. IV, 11. Rom. IX, 21. 1 Cor. III, 11. Eph. II, 20. *Ad fabricam templi partiumque symmetriam admirabilem respexisse videtur Paulus, Eph. IV, 16.*

§. VI.

Salomonæum hocce templum gemino cinctum fuit ATRIO, interiori nimirum & exteriori. Atrium *interius*, solis sacerdotibus patens, complectebatur (1) ALTARE AENEVM, quod exterius ære obductum, longum erat XX cubitos, & totidem latum, altum vero decem, 2 Chron. IV, 1. (2) MARE AENEVM, seu ingens vas æneum, altum quinque cubitos & in peripheria habens cubitos triginta. Insistebat XII bouibus æreis, & capiebat 3000 bathos aquæ, 2 Chron. IV, 2-4. Lauabant ex eo sacerdotes manus & pedes. (3) LABRA AEREA X. quæ Salomo in atrio collocavit, V ad dextram, V ad sinistram ædis sacræ, quorum basis quatuor rotis insistebat. Ex his labris aqua petebatur ad lauandas carnes victimarum. 2 Chron. IV, 6. 1 Reg. VII, 27. 38. (*)

(*) *Mare æneum*, non procul ab altari in atrio sacerdotum positum, egregius fuit typus Christi, tamquam inexhausti & perennis aquæ fontis, spiritus S. gratiam, per omnes gentes, eum in finem diffundentis, ut omnes spirituales sacerdotes constituti, ad altare crucis Christi accedant, & semet ipsos in iuge sacrificium Deo offerant. Ies. XII, 3. c. XLIV, 3. seqq. c. LV, 1. seqq. Ezech. XXXVI, 25. Ioh. IV, 13. seqq. Apoc. XXI, 6. A vase hoc æneo desumpta est phrasis Ioh. VII, 38. *Labra ærea eadem Christi beneficia adumbrarunt.*

§. VII.

§. VII.

Atrium *exteriorius* vtriusque sexus populi destinatum erat. Addunt nonnulli atrium oddam tertium, videlicet GENTIVM, quod non plerique Iudæorum, in templo primo secundo, vnumquam existitisse negant. (*)

In atrio hoc Israelitarum medio erat *thronus Salomonis regius*, quo ipso significatum est, Messiam non solum sacerdotem, sed & regem futurum, suosque & sacerdotes & reges facturum. Apoc. I, 6. c. V, 10. c. XX, 5. 1 Petr. II, 5. 9. Ceterum reliquæ gentes quo minus ad consortium Israelitarum accedere possent, obstabat *septum* illud ingens, quod illas ab atrio Israelitarum, sub poena mortis, arcebat, quemadmodum IOSEPHVS de B. I. Libr. VI. c. 14. p. m. 916. testatur, columnis erectis græcis & latinis litteris inscriptum fuisse: *Μὴ δύναιτο ἀλλόφυλον εἰσὶν εἰς τὴν ἁγίαν παρεκκλήσαν*. Hoc vero sustulit Christus, gentibus in gratiæ communionem admissis. Eph. II, 14. seqq. 18.

§. VIII.

Ipsa AEDES SACRA constabat vestibulo, sancto, & sancto sanctorum. VESTIBVLVM, siue *εὐναον*, turris editæ speciem referebat. Erant in illo duæ columnæ stupendæ magnitudinis, ex ære fuso, auroque insuper inductæ, quarum altera *Iachin*, altera *Boas* dicebatur. Adseruabantur ibidem varia *ἀναθήματα*, quibus magnum a Iudæis ponebatur pretium. In his erant duæ coronæ aureæ, vt & vitis aurea, cuius meminit FLORVS rerum Rom. Lib. III. c. V. *Hierosolymam*, inquit, *defendere tentabant*

bant Iudæi, verum hanc quoque Pompeius intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcum patens, sub aureo VITEM cælo. (*)

(*) Torres templi validissimæ, quibus atria passim instructa erant, & in quarum numero facile princeps fuit ipsum PRONAON magnificentissimum firmissimumque, officium Christi regium representans, secundum quod ille existit fortissimum ecclesiæ propugnaculum, Prou. XVIII, 10. Nostrum est cauere nostrum ~~propheta~~ excidamus, 2 Petr. III, 17. Quin columne aeneæ, ante pronaon positæ, ipsum Messiam, immotam regni sui columnam pulcherrimamque decus, indigitabant. Eadem columnæ representabant ecclesiam Dei 1 Tim. III, 15. & singula eius membra vera, Apoc. III, 12.

§. IX.

SANCTVM solis patebat sacerdotibus, eratque latum 20 cubitos, longum 40, altum 30. Porta sancti lignea auroque obducta, cui velum erat prætensum. Solum, tectum & parietes auro vndique splendebant. Ornamenta huius loci præcipua erant mensa decem panum propositionis, 2 Chron. IV, 8. lychnuchi undecim, & altare suffitus vnum. (*)

(*) Magnificentia, nitor & pulchritudo templi, regiam Christi maiestatem ac dignitatem, regiamque christianorum pulchritudinem notabant. Reliqua repeti ac suppleri possunt e mystica tabernaculi delineatione.

§. X.

SANCTVM SANCTORVM a sancto, tempore Salomonis, discernebat murus ligneus quidem, sed auro obductus, in quo ostium erat, cui

ui velum prætendebatur. In templo autem secundo nec murus nec ostium erat, sed ve-
 am insignis spissitudinis, *κατακρίσασμα* il-
 ad, quod moriente Christo ruptum tradit
 Matthæus c. XXVII, 51. Longum erat sanctum
 sanctorum 20, latum 20, altum 30 cubitos,
 Reg. VI, 2. Stabat in sancto sanctorum *arca*
fæderis, quæ, præter Cherubinos suos, ob-
 umbrabatur duobus aliis a Salomone fabrica-
 tis, 2 Chron. III, 10. (*)

(*) Templum Hierosolymitanum & in hoc præsertim
sanctum sanctorum illustrem typum gessit, illius
 regni Messiaë, quod in gloria florebit. Quod constat
 ex locis sequentibus, Apoc. III, 12. c. VII, 15. c. XI,
 19. c. XIV, 15. 17. c. XVI, 1. 17. c. XXI, 22. A
 diuersis templi conclauibus ac substructionibus de-
 sumpta est locutio Christi Ioh. XIV, 2. *In domo pa-*
tris mei sunt mansiones multæ.

§. XI.

Durauerat templum Salomonæum qua-
 dringentos circiter annos, cum a Chaldæis
 destrueretur. Post exilium Babylonicum a
 SERVABELE restauratum est, ab HERODE autem
 insigniter amplificatum. Templum hoc se-
 cundum carebat *arca fæderis*, *Schechina*, *Vrim*
& Tummim, dono vaticinandi, atque igne
 perpetuo. Nihilo tamen minus longe præ-
 stantius fuit primo, non externo splendore;
 sed veræ SCHECHINAE, hoc est, Messiaë exhi-
 biti, præsentia, Hagg. II, 10. Sed hoc ipsum
 quoque ab imperatore Tito penitus euersum
 est,

est, postquam quadringentos & viginti annos steterat.

§. XII.

Locis sacris adnumerantur etiam SYNAGOGAE, quæ post reditum Iudæorum e captiuitate Babylonica demum ortæ videntur, 2 Chron. XVII, 7. 2 Reg. XXII, 10. Partes in synagogis conspicuæ erant potissimum quatuor: (1) *arca seu sacellum*, in quo libri sancti adseruabantur; (2) *suggestum* cum pulpitro, e quo sacer codex prælegebatur; (3) *subsellia* variæ distinctionis; Matth. XXIII, 6. (4) *lucernæ* in synagogis suspensæ. Destinatae erant synagogæ tum precibus, tum lectioni sacri codicis, præcipue quidem *pentateuchi*, deinde & *prophetarum*. Peragebatur quoque in synagogis *flagellatio*, quod patet ex Matth. X, 17. c. XXIII, 34. Celebratissima inter synagogas Iudæorum fuit ALEXANDRINA, quam qui non vidisset, & eius duplicata sedilia, prouerbio ferebatur, *non vidisse gloriam Israelis*.

§. XIII.

ASYLVUM græce notat locum inuiolabilem, Hebræis dicitur עיר מקלט *vrbs refugii*, Num. XXXV. Deut. IV, 41. sqq. Ios. XX. Numerus harum urbium fuit senarius: tres trans Iordanem, *Betzer* in tribu Ruben, *Ramoth* in tr. Gad, & *Golan* in tr. Manasse. Tres cis Iordanem, *Kedes* in tr. Naphthali, *Sichem* in

tr. Ephraim, & *Hebron* in tr. Iuda. *Scopus* rum sex urbium erat, vt eo confugerent, si casu fortuito cædem patrassent, & ibidem ti essent a cædis vindice, qui proximus cæ- agnatus erat, cui per legem licebat impu- homicidam necare. Permanere vero in- ylis debebant homicidæ, vsque ad mortem mmi sacerdotis, quo defuncto, ipsis, quasi ratu omni iam sublato, data erat potestas im- une ad suos reuertendi. (*)

(*) *Urbes refugii* erant illustris typus CHRISTI, ad quem ceu tutissimum *asylum* contra maledictionem legis, (ceu sanguinis & peccatorum vindicem) con- fugere potest peccator *ἐν μετανοίᾳ*. Quin & in omni calamitate NOMEN Domini nostri Iesu Chri- sti est instar validissimi & inexpugnabilis *propugna- culi*, in quo fideles tutum habent receptum, tutis- simum portum, Prou. XVIII, 10. c. III, 16. Hoc est, quod Dauid magna fidei parrhesia, suffixo fi- dei, *meus*, nouies adhibito exprimit, Ps. XVIII, 2. 3.

CAP. III.

DE

PERSONIS SACRIS.

Synopsis.

Personarum sacrarum tres
dantur classes, §. I.

PONTIFICIS MAXI-
MI summa dignitas, §. II.

Eiusdem inauguratio, §.
III.

Vestes pontificales vel can-
didæ, §. IV.

vel

<i>Vel aureæ, §. V.</i>	<i>Munus, itemque ordines,</i> §. XVII.
<i>Muneris partes, §. VI.</i>	<i>Reditus pingues, §. XVIII.</i>
<i>Interrogatio per Vrim &</i> <i>Tummim, §. VII.</i>	<i>Propheta quinam dicti,</i> §. XIX.
<i>Nuptiæ summi pontificis,</i> §. VIII.	<i>Horum vocatio, reuelatio,</i> <i>vita genus, vestes, de-</i> <i>cendi modus, §. XX.</i>
<i>Luclus, §. IX.</i>	<i>Naziræorum votum tri-</i> <i>plex, §. XXI.</i>
<i>Successio in pontificatu, §. X.</i>	<i>Seclæ inter Iudeos utæ,</i> §. XXII.
<i>Vnicus erat pontifex M.</i> §. XI.	<i>Sadducei, §. XXIII.</i>
SACERDOTVM <i>epheme-</i> <i>riæ, §. XII.</i>	<i>Pharisæi, §. XXIV.</i>
<i>Eorundem vestes, §. XIII.</i>	<i>Essæi, §. XXV.</i>
<i>Muneris partes, tum in</i> <i>atrio, tum in sancto,</i> §. XIV.	<i>De Samaritanis, §. XXVI.</i>
LEVITAE <i>unde dicti, §.</i> <i>XV.</i>	<i>De proselytis, §. XXVII.</i>
<i>Horum inauguratio &</i> <i>vestes, §. XVI.</i>	<i>De MELCHISEDECO, §.</i> <i>XXVIII.</i>

§. I.

PERSONÆ sacræ, quarum opera in tabernaculo, ac postea in templo, statis temporibus requirebatur, in tres classes commode diuidi possunt, quarum primam constituit PONTIFEX MAXIMVS; alteram SACERDOTES; tertiam LEVITAE. His addi possunt PROPHETAE, NAZIRAEI & seclæ post prophetas demum exortæ, quarum præcipuæ sunt SADDUCEI, PHARISAEI & ESSAEI.

§. II.

PONTIFICIS MAXIMI summa dignitas fuit,
non

on in eo tantum posita, quod sacerdotibus
 aliquis præesset; sed summorum quoque
 conciliorum præses plerumque constituere-
 ur, & solo rege minor esset. Admoueban-
 ur huic fastigio personæ excellentibus animi,
 corporis & fortunæ dotibus præstantes. Se-
 rsum hic considerari merentur summi sacer-
 dotis *inauguratio, vestes, muneris partes,*
nuptiæ, luctus, successio. (*)

(*) SUMMVS SACERDOS generatim fuit typus Christi
 luculentissimus. In sola epistola ad Hebræos Chri-
 stus *decies* vocatur *ὑψίστος*, summus pontifex,
 cum epithetis significantissimis, v. g. pontifex *fidelis,*
magnus it. pontifex *futurorum bonorum*, Hebr.
 IX, 11. Speciatim Christi typum gessit (1) ratione
 puritatis natalium. Inde Christus expresse dicitur
τὸ ἁγίον, scil. *ἁγίος*, Luc. I, 35. 41. 44. In primis
 huc pertinet Paulinum illud encomium, Hebr. VII,
 26. (2) ratione integritatis in corpore, Ps. XLV, 3.
seqq. Pulcher es longe præ filiis hominum, effusa
est gratia super labia tua. (3) ratione iustæ æta-
 tis, nimirum tricesimus annus utrique ministerialis
 fuit.

§. III.

Summi sacerdotis INAVGVRATIO pera-
 gebatur lotionem, vnctionem, induitionem vesti-
 um pontificalium, & sacrificio, Leu. VI, 20.
 Vnctioni adhibebatur *oleum sacrum*, a Beza-
 leele paratum, Exod. XXXVII, 29. Modus
 vnctionis describitur Exod. XXIX, 7. Leu.
 VIII, 12. Ceterum in templo secundo, propter
 olei sacri defectum, vnctio fuit omissa. (*)

(*) *Cotta*

(*) *Consecratio* summi sacerdotis varie Christum adumbravit. Nam (1) *unctio* notavit illam Christi sacerdotis unctionem, qua secundum humanam naturam, in hypostasim τῆς λέγης adsumtam, omnem diuinitatis plenitudinem accepit, ad officium suum triplex hoc modo immissus. Act. V, 4. 5. Ps. XLV, 8. Is. LXI, 1. Luc. IV, 18. Act. X, 38. Hebr. I, 9. Unde etiam dicitur *Messias*. Eodem oleo spiritus sancti licet mensura, vnguntur christiani, tamquam sacerdotes spirituales, quibus a chrismate sacro nomen inditum. Act. II, 26. c. XXVI, 28. 1 Petr. IV, 6. 1 Ioh. II, 20. 27. (2) *Lotio* baptismum Christi inauguralem; *vestium induitio* eiusdem pulchritudinem adumbravit. Quo ipso spiritualis lotio & vestitus christianorum indigitatur, qui a sordibus peccatorum bene loti, habitu sacerdotali exornantur, & immolatione victimæ piacularis, Christi, nixi, semet ipsos Deo immolant, 1 Petr. II, 5. 9. Apoc. I, 6. c. V, 10. Rom. XII, 1. Hebr. IX, 14. c. X, 22. 23.

§. IV.

VESTES pontificales vel *candidæ* erant, vel *aureæ*. *Candidis* adnumerantur (1) *femoralia* seu braccæ, quibus a lumbis ad genua corpus tegebatur; (2) *tunica*, quæ corpus tegebat a collo ad talos; (3) *balteus*, quo tunica constringebatur; (4) *cidaris*, fascia aliis seu infula, capitis ornamentum. Erant hæ vestes e candidissimo lino seu bysso confectæ, **Leu. XVI, 4** (*)

(*) Nec *vestitus* pontificalis mysterio caruit. Nimirum diuersa vestium *materia* habuit imaginem diuersæ Christi naturæ: humanæ in bysso candidissima; diuinæ in auro solido & gemmis pretiosis. Porro vestes *albæ* figura erant innocentiae Christi; *aureæ*

æternitatis, quam habet ipsius sacerdotium, Hebr. IX, 15. Ps. CX, 4. Hebr. VII. & c. IX, 12. 14. *Pretium* vestitus pontificalis summum, pretiosissimum eius sacerdotium ac meritum adumbravit, 1 Cor. VI, 20. Col. III, 3. Color *coccineus* peccatorum; *purpureus* sanguinis Christi piacularis symbolum fuit. Ies. I, 18. 1 Ioh. I, 7. Apoc. I, 5. c. VII, 14. & Cant. V, 10. *Sponsus meus est ruber*, h. e. sanguine conspersus, & *albus*, h. e. omnis innocentiae dator. Ad ipsas quatuor vestium species quod attinet, quas pontifex maximus cum reliquis sacerdotibus communes habuit, quin Christum adumbraverint, dubitare nos haud sinit locus Iohanneus Apoc. I, 13. conf. Dan. X, 5. seqq. c. XII, 6. 7. Ezech. X, 2. 6. 7. Easdem vestes sacerdotis summi candidas beneficium *iustificationis & sanctificationis* adumbrasse, testatur Iohannes Apoc. XIX, 8. qui locus ex c. VII, 13. 14. lucem accipit. Pari emphasi antitypica Gal. III, 27. fideles in baptismo *Christum induisse* dicuntur.

§. V.

Vestes *aureæ* vel ex auro constabant, vel illud appensum intextumue habebant. Ex his præcipua erant (1) *Ephod*, amiculum sine manicis, quod supra pallium induebat pontifex, ab humeris ultra dimidiam corporis partem dependens; Exod. XXXVIII, 6. (2) *pallium*, sine manicis, cui tintinnabula aurea erant appensa; (3) *pectorale*, cui insertæ erant XII gemmæ per quatuor ordines digestæ, quibus insculpta erant nomina filiorum Israelis, vid. Exod. XXXIX, 10. Leu. VIII, 8. (4) *lamina aurea* cidari prætensa. (*)

(*) vestes

(*) *Vestes aureæ*, summo sacerdoti propriæ, prærogati-
uam Christi præ fidelibus denotant. Egregium
Christi typum habuere I) *Ephodum*, Sardonicis
humerali insignitum, cui sena tribuum Israelis no-
mina erant insculpta, Exod. XXVIII, 9-12. Christus
summus sacerdos fideles suos humeris suis gestat &
in sanctuarium infert. Vnde simul arctissima
inter & fideles unio patet. Ioh. XV, 1. seq. c. XVII,
20. c. X, 28. II) *Pallium* lanceum hyacinthinum,
cujus ornamenta erant malogranata ac tintinnabula,
mixta serie appensa. Tintinnabula figuram habe-
bant euangelii seu gratiæ vocantis, Rom. X, 17. 18.
Matth. XXVIII, 10. Malogranata fructus sacerdotii
gratissimos repræsentabant. Ipsum vero pallium no-
tat iustitiam Christi, qua, tamquam velamine, præ-
tenses tegit, Ies. LXI, 10. III) *Pectorale* erat vesti-
mentorum omnium pretiosissimum, & ratione gem-
marum, inscriptorumque nominum Israelis, in appli-
catione mystica significantissimum. Christum enim
proposuit, summum & inæstimabilem thesaurum,
& in se & in merito suo pretiosissimo. In hoc ora-
tu coram Deo, ubi nomina fidelium scripta sunt,
Hebr. XII, 13. adhuc munere suo sacerdotali fungi-
tur. IV) *Lamina*, quæ & *corona* dicitur, maiestatem
Christi regiam designauit. Inscriptio magnificat
SANCTITAS IEHOVAE, notauit sanctitatem essen-
tialem Messiae, qui, pro natura sua diuina, est ipsa
sanctitas, ipse Iehouah, in quo nomen Iehouah est
sanctificatio, Exod. XXIII, 21. conf. Luc. I, 35. Act. II,
17. Mal. II, 11. vnde & factus sanctificatio nos-
tra, 1 Cor. I, 30.

Ceterum quod hæ vestes respectum quoque ha-
buerint ad sacerdotes N. T. spirituales, docent loca
Ps. XLV, 14. 15. Ies. LXI, 10. Ezech. XVI, 10. 13.
Matth. XIX, 11. Luc. XV, 22. 2 Cor. V, 3. 4. Apoc.
II, 10.

II, 10. c. III, 4. 18. c. IV, 4. c. VI, 11. c. VII, 9.
c. XV, 6. c. XVI, 15. c. XIX, 14. c. XXI, 2. 18.

§. VI.

Porro MVNERIS PARTES, a pontifice maximo obeundæ, pro ratione temporis erant variæ. Suo sumtu quotidie offerebat in altari exteriori 12 *crustula*, farina & oleo composita, Leu. VI, 20. Reges recens creandos ungebat, expiationis die quater sanctum sanctorum introibat, diebus sabbati, nouiluniis, festisque maioribus, ipse præsto erat, atque vniuersum Dei cultum dirigebat. (*)

(*) Christus reges & sacerdotes spirituales consecrat, eos lauando, ungendo, vestiendo, adspargendo. Ipse præest ecclesiæ suæ, veram quoque expiationem in solennissimo expiationis die, quo exspirauit, pro nobis perfecit, de quo expiationis actu infra pluribus.

§. VII.

Adhæc singulare pontificis maximi munus erat, consulere Deum per VRIM & TVMMIM, ita, vt in sancto, facie ad arcam versa, & vestibus aureis indutus, Deum interrogaret. Vtrum vero oraculum hoc diuinum alta voce editum fuerit, an perceptum ex fulgore gemmarum & litterarum protuberantia, an denique pontifex maximus in rno Dei verbo & reuelatione persuasus fuerit de eo, quod Deus roganti responsum vellet; non satis certo constat. (*)

(*) Christus ipse est *Vrim & Tummin*, Deique consiliarius, Ies. IX, 6. lux mundi, veritas & vita, Ioh. I,

4. §. splendor gloriæ patris, Hebr. I, 3. in quo omnes thesauri sapientiæ & intelligentiæ reconditi sunt, Col. II, 3.

§. VIII.

NUPTIAS contrahere cum vidua pontifici maximo non erat concessum, Leu. XXI, 14. Multo minus ducere poterat repudiatam, vel defloratam, vel extraneam. Matrimonium ipsi ineundum erat cum virgine illibata, siue suæ stirpis, siue ordinis sacerdotalis. (*)

(*) Mysticum Christi & cuiuslibet animæ fidelis connubium in summi sacerdotis coniugio fuisse representatum, testantur loca sequentia: Ps. XLV. Ezech. XVI, 6. sequ. 2 Cor. XI, 2. Eph. V, 2 §. Apoc. XIX, 7. c. XXI, 12. ubi exhibetur idea coniugis agnæ sponsæ ornatae marito suo, summo sacerdoti.

§. IX.

Nec minus in LVCTV pontifex maximus & reliquis sacerdotibus erat distinctus. Non polluebatur propinquis suis defunctis, & licet in luctu constitutus, sacris operari poterat. Leu. XXI, 11. Præterea nec e domo sua egrediebatur, nec vestes suas lacerabat, nec caput suum denudabat. (*)

(*) Abstinencia a luctu indicavit, Christum esse ipsam vitam, Ioh. XI, 2 §. vitæque omnis & lætitiæ veræ auctorem ac dominum.

§. X.

De SVCCESIONE pontificum hoc tenendum: Abrogato primogenitorum in sacris peragendis iure, sacerdotium ad familiam Aaronis devolutum est, quo defuncto,

ELEAZAR atque ITHAMAR filii eius superessent, Eleazar natus maximus patri in pontificatu successit, huic filius Phineas, atque ita porro, ut in familia Eleazaris pontificatus permanse- rit, usque dum in Eli ad familiam Ithamaris transferretur, a qua in Zadoko ad Eleazaridasrediit, & apud hos fuit usque ad captiuitatem Babyloniam.

§. XI.

Ceterum *vnus* tantum erat pontifex maximus, nec plures simul ea dignitate fungebantur. Verum si qua contingeret, pontificem maximum inquinari, ita ut ineptus redderetur ad peragendum munus solenni expiationis die, alius ei substituebatur, qui vicariam eius operam præstaret. Hic autem, quod pontificis maximi partes egisset, pontifex quoque maximus adpellabatur. Quapropter cum Luc. III, 2. Annas & Caiphas *ἀρχιερεῖς* dicuntur, phrasis hinc lucem accipit. Obseruatum quoque ab aliis, vocem *ἀρχιερεὺς* aliquando, in sensu latiori, de *principibus sacerdotum* usurpari, quin & eos non raro summorum sacerdotum titulo insigniri, qui de stirpe pontificum maximorum fuerint prognati. (*)

(*) Numerus summi sacerdotis *monadicus* notauit personam summi sacerdotis antitypici absolute monadicam, quæ in hac *ἐξοχή* socium ac parem simpliciter ferre non potest, Act. IV, 12. Facessat ergo pontificiorum *καρχαλατρεία*, fictumque vicarium papæ & sacrificulorum sacerdotium.

§. XII.

Succedunt SACERDOTES, quo nomine posterius duorum filiorum Aaronis intelliguntur. Hi diuisi fuerunt in XXIV ordines sine ephemerias, quæ durarunt vsque ad captiuitatem Babyloniam. Vnaquæque ephemeria statuto tempore munus obibat suum per hebdomadem, a sabbato initium faciens. Immo quælibet ephemeria in septem familias erat distributa, quarum singulis præfectus erat vel caput. (*)

(*) *Ordinis* ratio inter sacerdotes Leuiticos haud incommode refertur tum ad gloriam sacerdotii antitypici; tum ad *ἑνταξία* ecclesiæ vitæque christianæ, in qua omnia ordine ac decenter fieri debent, 1 Cor. XIV, 40.

§. XIII.

Vestes sacerdotales e candidissimo erant lino confectæ, *femoralia* nimirum, *tunica*, & *cidaris*; *balteus* autem ex lino & lana erat mixtus. Quamdiu in templo sacris operabantur sacerdotes, nudis incedebant pedibus: nec licebat sacerdoti crines omnes abradere, aut comam ultra tricesimum diem alere, sic ut tonderi singulo mense semel debuerit. (*)

(*) De sensu mystico vestium sacerdotalium repetenda sunt, quæ supra §. IV. & V. pag. 46. seqq. de vestitu summi pontificis pluribus exposita.

§. XIV.

Muneris partes alias in atrio; alias in sancto obibant sacerdotes. In *atrio* occupati erant

ant offerendis sacrificiis iugibus, alendo igne
 cro, lepra & immunditie dignoscenda, im-
 undisque mundandis, benedictione pronun-
 anda, inflandisque tubis ac buccinis. In *sancto*
 manus sacerdotum erat in adolendo suffitu,
 ccensione lampadum, panibus facierum die
 bbati imponendis, elatisque comedendis.
 Porro & sacerdotum erat, res deuotas æsti-
 nare, mulierem adulterii suspectam examina-
 re, vitulæ decollandæ adesse, vaccam rufam
 comburere, populum scientia rerum diuina-
 rum imbuere, & reliqua, de quibus infra
 commodior erit dicendi locus. (*)

(*) *Officii sacerdotalis* administratio, tum in atrio, tum
 in sancto, Christi sacerdotium primario delineauit.
 Sic Christus, vnico suo sacrificio, omnia sacrificia ty-
 pica impleuit: est ipsum altare, in quo ignem amo-
 ris semper alit: nos spiritali lepra infectos mundat:
 1 Ioh. I, 7. mundatos docet: benedictionem nobis
 partam impertit: Act. III, 26. Gal. III, 13. 14. Eph.
 I, 3. euangelii tuba suum sacerdotium per totum
 orbem promulgat: precum thymiamata pro nobis
 offert. cet.

Hinc simul patet, quæ sint *sacerdotum spiritua-
 lium officia*, nimirum semet ipsos Deo offerre in sa-
 crificium, Rom. XII, 1. fidem a Deo accensam ale-
 re ac semper ἀναζωπυρεῖν, 2 Tim. II, 6. priuato ver-
 bi præconio defungi, 1 Pet. II, 9. maledicentibus
 benedicere, 1 Pet. III, 9. precationum thura in sancto
 adolere pro se & aliis, Apoc. V, 8. c. VIII, 3. 4. vi-
 tam denique vocatione dignam agere, Eph. IV, 1.
 Phil. I, 27. Col. I, 10.

§. XV.

Tertiam classẽ constituebant LEVITAE, quo nomine omnes illi censebantur, qui e tribu Leui ortum trahebant, exceptis Aaronis posteris. Num. IV. Horum notamus *inaugurationem, ætatem, vestes, officium, ordines & redditus.*

§. XVI.

INAUGVRATIO fiebat adspersione aquæ, rasione crinium, lotionẽ corporis & vestium, sacrificio iuueni gemini, ac manuum impositione. AETAS, qua apti ad munus censebantur, erat a tricesimo anno ad quinquagesimum, quo, rude donati, portandis oneribus eximebantur. VESTIBVS induti erant lineis, 1 Sam. XXII, 18. & iis quidem non admodum pretiosis. (*)

(*) Leuitarum INITIATIO mysterio neutiquam caret. *Aquæ adspersio* fuit imago baptismi, 1 Petr. I, 2. *abrasio pilorum* figura fuit renouationis & abnegationis, Iac. I, 21. *corporis lotio* symbolum iustificationis, Apoc. VII, 14. *oblatio gemini sacrificii* signum erat, nos non nisi applicato Christi merito in cultu Dei digne versari posse.

§. XVII.

Leuitarum MVNVS stante templo maxime consistebat in *cantu & excubiis*. Præterea & sacerdotibus inter sacra ministrabant, doctorumque ac iudicum munere fungebantur. Adeoque pro diuersa officii ratione in quatuor ORDINES erant diuisi, quorum primus con-

continebat *sacerdotum ministros* in cultu publico, numero 24000; alter *cantores & musicos*, numero 4000. quibus præerant directores musicæ Asaph, Heman & Ethan, Chron. XXV. Instrumentis utebantur tubis, buccinis, tibiis, citharis, cymbalis, tympanis. Tertius habebat *excubitores*, numero 4000; quartus denique *iudices*, numero 5000. qui primarii erant in iudiciis adseffores. (*)

(*) *Officium* Levitarum in deserto præcipuum erat illud *humerorum ministerium*. Christiani norunt, se esse crucigeros, & dum in vitæ huius desertis versantur, sibi ministerium humerorum demandatum esse.

Levitæ *musica* sua vocali & instrumentali suavissima adumbrarunt concentus illos spirituales, quibus ecclesia militans iam resonat, Eph. V, 18. 19. Col. III, 16. maxime autem triumphans in æternas Dei laudes resonabit, Apoc. V, 8. c. XIV, 2. sequ. c. XIX, 1. sequ.

§. XVIII.

Ad REDITVS Levitarum quod attinet, eos haud fuisse exiguos, vel ex eo colligimus, quod *ipse Deus dicatur ipsorum hereditas & portio*, Num. XVIII, 20. 23. Deut. X, 9. Ios. XIII, 14. 33. quia nimirum ex iis, quæcumque Deo offerebantur ad tabernaculum aut templum, quasi ex ipsa Dei manu acceptis vivebant. Ad hos autem reditus, præter vrbes 48. Levitis peculiare, pertinebant primitiæ, decimæ, manubiæ, pars victimarum haud exigua. (*)

(*) *Reditus* Levitarum amplissimi adumbrarunt insignia euangelii beneficia, quæ in sacerdotes spirituales redundant. De quibus passim Dauides Ps. XVI, 5. 6. Ps. LXXIII, 26.

§. XIX.

PROPHETAE doctores erant extraordinarie a Deo excitati, si qua sacerdotes & Levitæ segnius, quam par erat, officium facerent: quorum adeoque *vocationem, revelationes, vitæ genus, vestitum, scholas* denique ac *discipulos*, considerasse iuvat.

§. XX.

VOCATIO prophetis immediata a Deo obtingebat, coniuncta cum singularibus donis, facultate nimirum vaticinandi, edendique miracula, quo posteriori tamen dono non omnes erant instructi. REVELATIO erat duplex, vel interna, per *ecstasim, & somnium*; vel externa, per angeli apparitionem, per vocem, per visionem, qua res futura ipsorum oculis subiiciebatur. VITAE GENVS erat rigidum: vivebant prophetae nonnulli a sæculo separati ut plurimum in locis desertis, vescebanturque herbis ac foliis arborum. VESTIBVS utebantur asperis, non raro pellibus tecti incedebant, Hebr. XI, 37. Doctorum OFFICIO fungebantur tum in *concione publica*, idque vel ore, vel scriptis; Habac. II, 2. tum etiam in *scholis*, ubi discipulos suos imbuebant cognitione Dei cultusque diuini, ac hymnis in laudem Dei concinendis. Sed prophetae tamen
suis

uis discipulis vaticinandi donum impertire non poterant.

§. XXI.

NAZIRAEI dicebantur homines vtriusque sexus religiosi, qui, ex pio voto rebus nonnullis abstinentes, sese Deo consecrabant, Num. VI, 1. sqq. Triplici obstringebantur voto, nimirum abstinencia a *vino*, a *nouacula*, & a *pollutione* super mortuo. Erat autem Naziræatus vel *temporarius*, certorum dierum, mensium, annorum; vel *perpetuus*, per omnem vitam, qualis erat Simsonis, Samuelis & Ioannis baptistæ. Completo Naziræatus tempore, a voto suo solenniter erant soluendi, oblato diuersorum generum sacrificio, capitisque rasione. (*)

(*) *Naziræus* typus quidam fuit Iesu Christi, sua sanctitate a reliquo hominum peccatorum coetu separati. Vnde Hebr. VII, 26. separatus a peccatoribus dicitur, Naziræus iam inde ab utero, secundum illud Luc. I, 35. Habitauit in ciuitate Nazaret, vt impleretur, quod dictum erat per prophetas, (Iudic. XIII, 5.) *Naziræus* vocabitur. Matth. II, 23. Nec sine nutu diuino contigit, vt Pilatus inscriptioni crucis *Nazaraei* compellationem infereret Ioh. XIX.

Etiam christiani esse debent *Naziræi*, ἁγῶν & ὁσιότης, a mundo separati, sobrietatis ac puritatis studiosi, vtpote qui iam in baptismo Christo insiti, dediti, consecrati, per fœdus baptismale voto obstringuntur religiosissimo, 1 Thess. IV, 3. Iud. v. 23.

§. XXII.

Cessantibus, non multo post exsilium

Babylonicum, prophetiis, variae inter Iudaeos exoriebantur sectae, ingens corruptae religionis argumentum. In his erant SADDVCAEI, PHARISAEI atque ESSAEI, doctrina pariter ac vitae institutis nimium quantum a se inuicem discedentes.

§. XXIII.

SADDVCAEI auctorem habebant Saddocum sacerdotem, templi Hierosolymitani desertorem. Negabant resurrectionem mortuorum, animae immortalitatem, existentiam spirituum finitorum, ex parte etiam providentiam Dei. Ipsorum ad seclae non tam plebei erant, quam principes populi. Ceterum inhumani erant, morosi, & in iudiciis exercendis rigidi atque immites. (*)

(*) De Sadduceorum placitis vid. Matth. XXII, 23. Act. XXIII, 8. Illorum secta conuenit cum Epicuræa apud Græcos. Posteriores Sadduceorum putantur hodierni *Karraitæ* in Aegypto, Italia ac Polonia, qui tamen priscis illis sunt meliores, utpote qui de Deo & animarum immortalitate ac corporum resurrectione rectius sentiunt. vid. IOSEPH. *antiq.* L. 18. c. 2. de *bello Iud.* L. 2. c. 7. IO. BENED. CARPZOVIVS in *theol. Iud.* cap. 2. & 3.

§. XXIV.

Sadduceis contrarii erant PHARISAEI, qui singularem in orthodoxia defendenda zelum præ se ferebant, studioque legis & traditionum, a maioribus acceptarum, accurata observatione a reliquis se separabant atque se-

angebant. Vnde & Paulus hanc sectam ἀκρι-
 βειότητα vocat, Act. XXVI, 5. Sed pleraque
 phariseorum instituta ad solam ostentationem
 erant comparata. Spectabant huc frequentes
 ustrationes, preces longæ, crebra ieiunia,
 exacta decimarum solutio, etiam de rebus mi-
 nimis, superstitiosa sabbati observatio, phy-
 acteria, atque id genus alia. Dogmatibus
 pharisaicis μετεμψύχωσις, seu *transmigratio*
animarum, vulgo adnumerari solet. (*)

(*) *Phariseorum* secta in multis conuenit cum secta *Stoi-*
corum, tum in doctrina de fato, tum in fucata vir-
 tutum specie. Dogma autem μετεμψύχωσης cum
 Pythagoræis & Aegyptiis habebant commune. vid.
 HOTTING. *thesaur. philol.* L. I. c. I.

§. XXV.

Superfunt inter Iudæorum sectas præ-
 cipuas ESSAEI, quos nonnulli pro Rechabitis
 habent, Ier. XXXV, 2. sqq. Hi cuncta fato tri-
 buebant, libero hominis arbitrio nihil. Bona
 omnia habebant communia, habitabant in cœ-
 nobiis, vestibus utebantur candidis, variis
 opificiis dediti erant, quorum fructibus, in
 commune collatis, vitam tolerabant. (*)

(*) *Essenorum* secta conuenit cum secta *Pythagoræa*.
 Præiuere Esseni Anachoretis primorum post Chri-
 stum natum sæculorum, uti hi monachis sequentium
 temporum. vid. DRVSIVS de *tribus sectis*. Ce-
 terum mentio Essenorum in scriptis N. T. nulla fit.
 Causa fortasse fuit viuendi ratio a strepitu ciuico se-
 iuncta, & a contradictione aduersus veritatem euan-
 geli-

gelicam aliena. Videtur tamen Paulus Hebr. XI, 36. seqq. ad ipsorum perpeſſiones reſpicere.

§. XXVI.

De SAMARITANIS & PROSELYTIS, antequam reliqua perſequamur, paucis adhuc exponendum, quamquam perſonis ſacris adnumerari haud poſſint. Vtrique ex gentilibus oriundi, diuerſa tamen utebantur ſorte. Cum Samaritanis Iudæi propter inueteratum odium nihil prorsus habebant commercii: contra proſelytos vel vltro ad ſacrorum communionem inuitabant, atque, vt numerum eorum augerent, non raro terras & maria peragrabant. Religio Samaritanorum e Iudaismo & gentiliſmo erat conflata, 2 Reg. XVII, 24-30. Templum indultu Alexandri M. in monte Garizim exſtruxit Manaſſes, Iadduæ, ſummi pontificis Hieroſolymitani, frater: poſt ducentos autem annos a Ioanne Hyrcano, ſummo ſacerdote Iudæorum, vna cum vrbe Samaria, dirutum fuit ſoloque æquatum.

§. XXVII.

PROSELYTORVM duplex erat genus, *portæ* nimirum & *iuſtitie*. Proſelyti *portæ* erant gentiles, qui circumciſionis expertes, ſoli idololatriæ renuntiabant, ſeptemque Noachi præcepta ſuſcipiebant. Proſelyti autem *iuſtitie* dicebantur illi, qui adſumto circumciſionis ſacramento, baptiſmo rite inaugurati, in eccleſiæ Iudaicæ gremium recipiebantur.

Proſe-

Profelytus hoc modo consecratus omnes cognatos suos abnegabat, immo nec liberos, ante consecrationem sibi natos, bonorum heredes instituere poterat. Ceterum *baptismus profelytorum Iudaicus*, citra causam prægnantem, a quibusdam negatur: sacramenti tamen indolem non habuit. (*)

(*) Plura de profelytis tradit SCHICKARDVS de *iure reg. Hebr.* c. 5. HOTTING. *thesaur. philol.* L. 1. §. 1. sect. 3.

§. XXVIII.

Illustris est in sacris paginis memoria MELCHISEDICI, cuius sacerdotium ipsi Aaronico certis respectibus præfertur. Agitur de eo potissimum Gen. XIV. Ps. CX, 4. Hebr. VII. Fuit autem Melchisedecus ille, rex Salem Chananaeus, iustitiæ ac pacis studio clarus, Chami quidem posteris generatim adnumerandus, sed ita tamen, ut de prosapia eius nihil speciatim determinari queat ac debeat. Et hac ipsa de causa in epistola ad Hebræos cap. VII, 3. dicitur ἀπείτῳ, ἀμύτῳ, ἀγενεαλόγητ, nec initium, neque finem dierum habens: quæ quomodo intelligenda sint, patet e sequenti commate sexto. Fuit nimirum Melchisedecus, uti ἀπείτῳ καὶ ἀμύτῳ, respectu non commemoratæ eius prosapiæ; sic etiam ἀγενεαλόγητ, respectu generis sacerdotalis, ad ipsum nec relati, nec pertinentis. Alias enim nemo poterat esse genuinus sacerdos, nisi esset

esset *μεταλόγητος*, qui genus suum sacerdotale posset demonstrare. (*) Ratione muneris Melchisedecus dicitur sacerdos DEI altissimi, Gen. XIV, 18. Actio eiusdem gemina fuit: una regalis, panis & vini prolatio; altera sacerdotalis, benedictio. Ceterum fuisse Melchisedecum huncce egregium Christi typum, Paulus in epistola ad Hebræos pluribus declarat.

(*) MELCHISEDECUS ergo non fuit magna quaedam virtus, ipso Christo maior, secundum sic dictos Melchisedecianos; nec homo quidam *ἀναγής*, a Deo peculiariter creatus, secundum anonymum quemdam, apud Cloppenburgium; nec Henochus *redivivus*, secundum Henr. Hullium in tr. de Melchisedeco Henoch; neque Senus, aut ipse filius Dei, secundum sententiam multorum. Vid. LANGIVS in mysterio Christi & christianismi, Part. II. p. 147. sequ.

CAP. IV.

DE

ACTIONIBVS SACRIS.

Synopsis.

Quid per actiones sacras intelligendum, §. I.

SACRIFICIORVM origo & nomina diversa, §. II.

Variae sacrificiorum divisiones, §. III.

Ritus pluribus sacrificiis communes, §. IV.

Primariae sacrificiorum species, §. V.

Holocausta, §. VI.

Piacularia, §. VII.

ro reatu, §. VIII.

alutaria seu eucharistica,
§. IX.

primogenita animantium,
§. X.

Decimæ animantium, §.
XI.

sacrificia ex inanimatis, §.
XII.

Fertum, §. XIII.

Libamen, §. XIV.

Primitiua & primitiæ, §.
XV. & XVI.

Decimæ frugum, §. XVII.

Votum erat vel Neder vel
Cherem, §. XVIII.

MVNDATIO Levitica ab
immunditie triplici, §.
XIX.

Immundities singularis e-
rat lepra, §. XX.

Vaccæ rufæ combustio, §.
XXI.

Varia idola a Iudæis culta,
§. XXII.

§. I.

PER actiones sacras intelligimus diuerfas sa-
cerdotum functiones, quibus cultus V.
T. Leviticus occupabatur. In his vtramque
paginam faciunt SACRIFICIA varii generis &
MVNDATIONES, de quibus adeoque ex institu-
to erit agendum.

§. II.

A sacrificiis vt ordiamur, horum ORIGO
vtique antiquissima est & mere diuina, Gen.
IV. NOMINA sacrificiorum varia sunt: di-
cuntur generali nomine *Korban*, oblatio. Por-
ro oblationes ex animantibus a mactationis ri-
tu dictæ sunt *sebbachim*, græce *θυσίαι*, latine
sacrificia, germ. *Opfer*, ab obferendo: reli-
quæ e farina, oleo, thure, vino, diceban-
tur *menachorb*, germ. *Speis-Opfer*, *Frucht-
Opfer*. MATERIA sacrificiorum erat partim ex
regno

regno animali, partim e vegetabili. Animalium quinque erant genera sacrificiis apta, nimirum *boues, oves, caprae, turtures & pulli columbarum*. E regno vegetabili adhibebantur *farina, oleum, thus & vinum*. In omnibus sacrificiis erat usus *salis*, Leu. II, 13. Marc. IX, 49. (*)

(*) ORIGO sacrificiorum mere diuina indicat, mysterium de Christo non esse rem ingenii & arbitrii humani. Inter sacrificiorum NOMINA memorabile est (1) *Korban*, hoc est, donum adpropinquationis. Christus est Korban, quo per fidem recepto ad Deum adpropinquamus, Eph. II, 13. Hebr. IV, 16. c. X, 22. (2) *Sebach*, θυσις Christus est, pro peccatis nostris occisus, 1 Cor. V, 7. quo frui nemo potest, nisi νεκρωσιν veteris hominis, gladio spiritus peragendam, admittat, Eph. VI, 17. Hebr. IV, 12. MATERIAE consideratio nos admonet, nos in N. T. habere λογικὴν λατρίην, cultum rationalem, Rom. XII, 1. *Mundities & integritas* victimarum Christi sanctitatem infinitam adumbravit, 1 Petr. I, 19. Hebr. IX, 14. Si christiani genuinae sunt victimae, sunt iidem etiam integri, & perfecti in sensu euangelico, Phil. II, 15. c. III, 13. Iac. I, 27. 1 Cor. I, 8. Col. I, 22. vbi dicuntur ἀμωμῆτοι, ἀσπίλοι, ἀνωμωτοι, ἀνεγκλητοι. Iidem tamquam sacerdotes spirituales debent mundum ab immundo discernere, vi θεωρίας spiritualis, 1 Ioh. II, 27. Phil. I, 9. ad quam discretionem requiritur εὐεχὴς habitus, Hebr. VI, 14.

§. III.

Sacrificia diuidebantur varie, nimirum (1) ratione FINIS, in *holocausta, piacularia, sacrificia pro reatu & eucharistica*, quorum pri-

rimum & vltimum genus adiunctum ha-
uerunt suum *fertum & libamen*; (2) ratione
PERSONARVM offerentium, in *publica* pro vni-
uerso populo Israel, vt iuge illud, & pecu-
aria sabbati, nouilunii & reliquorum festo-
rum; & *privata* vnius hominis, aliquo rea-
li vel impuritate laborantis; (3) ratione
TEMPORIS, in *stata & arbitraria*; (4) ratione
RADIVVM sanctitatis, in *sanctissima*, vt piac-
ularia, holocausta; & *minus sancta*. (*)

(*) Distinctio sacrificiorum in *publica & privata* in-
dicat, sacrificium Christi, ratione obiecti & valoris,
esse vniuersale & speciale, seu illud ita esse omnium
in vniuersum, vt singulis liberrima sit eius applica-
tio. *Diuersus sanctitatis gradus* in sacrificiis di-
uersum cognitionis & sanctimoniae gradum in fide-
libus notauit.

§. IV.

Varii porro ritus fuere pluribus sacri-
ficiis communes. In his autem partes aliae
offerentium erant; aliae *sacerdotum*. Has in-
ter caerimonias erant potiores hae: (1) *parasta-
sis* coram Domino; (2) *impositio manuum*,
coniuncta cum peccatorum confessione; (3)
maclatio in atrio peragenda; (4) *exceptio san-
guinis*; (5) *sparsio sanguinis*, quae vel in sancto
vel sanctissimo fiebat; (6) *excoriatio*; (7) *dis-
sectio*; (8) *lotio*; (9) *agitatio*; (10) *delatio* ad
altare; (11) *salsura*; (12) *combustio*; (13) *co-
mestura sacrificalis*. (*)

(*) In his ritibus (1) *parastasis* notauit Christi negotium
ad redemptionem, Ps. XL, 8. Hebr. X, 7. quae & in
Christi

christianismo viget, Rom. VI, 19. c. XII, 1. vbi legitur
 vox sacrificialis *παυσανίας*. (2) *Impositio manuum*
 habuit figuram surrogationis Mellianæ in nostrum
 locum, Ies. LIII, 6. simul fidei indolem notat, quæ
 in Christo recumbit & eodem se suffulcit. (3) *Macta-*
tio mortem Christi violentissimam adumbravit, & re-
 spectu nostri *ἀναπαύω* spiritualem, nec non crucem,
 Rom. VIII, 36. (4) *Sanguinis exceptio & sparsio.*
 Sanguis victimarum sanguinem Christi piacularem
 adumbravit, cuius quanta sit efficacia, vid. Matth.
 XXVI, 28. Ioh. VI, 53. Act. XX, 28. Rom. III, 25.
 Eph. I, 7. Hebr. IX, 14. c. X, 19. seqq. 1 Petr. I, 2.
 19. 1 Ioh. I, 7. Apoc. I, 5. 9. c. VII, 14. (5) *Ex-*
coriatio. Pelles victimarum erant figura iustitiæ Chri-
 sti, nobis commendata Apoc. III, 18. vid. c. VII,
 14. (6) *Agitatio & levatio*, sursum deorsum facta,
 indicavit, per Christum cælum & terram, Deum &
 homines, coniunctum iri. (7) *Delatio ad altare*
συνάγωγας, Christi imago fuit, 1 Petr. II, 24. (8) *Sal-*
sura notavit, victimas spirituales sale gratiæ condi-
 endas esse, Matth. V, 13. Marc. IX, 50. Luc. XIV,
 34. Col. IV, 6. (9) *Combustio* cum fragrantia quie-
 tis quid notaverit, Paulus explicat Eph. V, 2. etiam
 fideles sunt bonus odor Christi, 2 Cor. II, 14-16.
 Phil. IV, 18. (10) *Comesturam sacrificalem* ipse
 Christus, agnus Dei, satis clare explicat Ioh. VI,
 53. seqq.

§. V.

His in genere consideratis, ad varias
 sacrificiorum SPECIES progredimur. Nimi-
 rum sacrificia ex animantibus erant hæc:
 (1) HOLOCAVSTA, (2) PIACVLARIA, (3) PRO REA-
 TV, (4) SALVTARIA seu eucharistica, (5) PRI-
 MOGENITA, (6) DECIMAE.

§. VI.

§. VI.

HOLOCAUSTA, *Brand-Opfer*, dicuntur ab *ἅλῃ*, *totus*, & *καίω*, *uro*, quoniam tota, paucis exceptis, igne consumebantur. Differabant in eo a reliquis sacrificiis, quod ex his comedere sacerdotes possent, holocausta autem tota Deo cederent, *Leu. 1, 3*. Erant duorum generum, vel *publica*, ut agnus sacrificii iugis; vel *privata*, ut agnus leprosi. Quinque erant animalium species, e quibus holocausta parari poterant, *boues, oves, capræ, turture* & *pulli columbarum*, quorum tria priora sexus masculini esse debuerunt. (*)

(*) Christus est verum *holocaustum*, qui semet, quantus est, pro nobis omnibus in mortem tradidit, amoris diuini flamma totus quasi consumtus. Sunt etiam *christiani* holocausta, quando se corpore & anima Deo consecrant in eius gloriam, *1 Cor. VI, 20. 1 Thess. V, 23*.

§. VII.

PIACVLARIA pro peccato, *Sünd-Opfer*, offerebantur, quum vel totus Israelitarum cœtus; vel singulæ personæ culpam commisissent. Ad priorem classem pertinet *hircus emissarius* die expiationis, & *iuuenus* ob errorem, *Leu. IV, 13*. Ad alteram classem referuntur v. c. ea sacrificia, quæ sacerdos pro peccatis propriis offerebat. Hæc diuidebantur in *stata*, & *variantia*. Illa eadem semper erant, siue opulentus esset offerens; siue pauper, si quid ex malitia contra legem perpetrasset.

traheret. Hæc plus a diuite, quam a paupere exigebant. Sic leprosus diues offerebat agnum geminum & agnam vnā; pauper vero turtures duos, aut pullos columbæ, Leu. XIV, 21. Eadem ratio erat puerperarum. Ceterum rigor erat in sacrificio piaculāri singulari: siquidem omne vas testaceum, in quo coctum fuit piaculare, in atrio confringi debuit; vas æneum ibidem mundari & immergi, Leu. VI, 20. (*)

(*) Christus est sacrificium pro peccato, in quem Dominus omnia peccata nostra iniecit Ies. LIII, 6. qui omnium peccata tulit, v. 11. 12. Ioh. I, 29. quem Deus loco nostri fecit *euangelium*, h. e. *sum Sūnd* *Opfer*, 2 Cor. V, 20. Rom. VIII, 3.

§. VIII.

Sacrificia PRO REATU, *Schuld=Opfer*, Leu. VI, 2. c. VII, 1. sqq. a piaculāribus differant, quamquam non satis constet, in quo discrimen fuerit positum. Optimum fuerit dixisse, sacrificia pro reatu in iis casibus fuisse offerenda, qui Leu. V. designantur. Offerendus erat aries vel agnus, cuius mactati sanguis adspargebatur infra filum rubrum altaris. Ablegmina cremabantur in altari, caro reliqua pertinebat ad sacerdotes, qui ea vescerentur. (*)

(*) Christus est sacrificium pro reatu, docente Iesaiæ c. LIII, 10. ubi Messias animam suam in sacrificium pro reatu dicitur dedisse. Sublato autem reatu simul tollitur poena.

§. IX.

§. IX.

Sacrificia SALVTARIA seu *eucharistica*, Dancl = Opfer, in publica & priuata diuidi possunt. *Publica*, ab vniuerso populo offerenda, vel *necessaria* erant, hoc est, a Deo præcepta, quale fuit sacrificium duorum agnorum die pentecostes, Leu. XXIII, 19. vel *voluntaria*, quæ a populo in publicis solenni-
tibus pro lubitu offerebantur, 2 Sam. VI, 19. 1 Reg. VI, 3. *Priuata* vel *votiua* erant, ad im-
petrandum beneficium aliquod; vel *confessio-
nis*, pro accepto beneficio singulari, Leu. VII, 12. Offerri priuata poterant ex bubus, ouibus, capris; aues autem non licebat of-
ferre. (*)

(*) Christus fuit שלם *pacificum*, suoque sacrificio ve-
ram nobis pacem restituit. *Christiani* hostiam lau-
dis Deo semper offerre debent Hebr. XIII, 15. Sunt
enim sacerdotium sanctum, ad offerendum Deo spi-
rituales victimas, acceptas Deo per Iesum Christum,
1 Petr. II, 5. Quod quam fructuosum sit, patet ex
Ps. L, 23.

§. X.

PRIMOGENITA animantium masculorum
Domino in sacrificium erant offerenda, Leu.
XIII, 2. Num. III, 13. Primogenitus autem
asini, vel equi, vei alterius animalis immun-
di, redimendus erat substituta oue; vel capi-
te truncandus. At primogenita pecudum
mundarum, inde ab octauo die intra annum
primum, nisi cum vitio nata essent, offerri
debe-

debebant. Vel ex eo stupenda sacrificiorum
subinde mactandorum multitudo aestimari
potest. (*)

(*) Christus est *πρῶτος γεννητός* primogenitus Dei patris,
Hebr. I, 6. omnis creatura, h. e. ab aeterno, Col.
I, 15. Est primogenitus tum ratione sacerdotii
eminentissimi, tum ratione regni, Apoc. XIX, 16.
tum ratione hereditatis, cuius participes facit fra-
tres suos, Rom. VIII, 29. Est quoque *πρῶτος γεννητός*
ex mortuis, cuius summa prerogativa in gloriosa
resurrectione demonstrata, Apoc. I, 8. c. II, 14.
c. XXI, 6. c. XXII, 13.

Christiani, spiritualis primogenitura consortes,
memori semper mente teneant illud Pauli monitum
Hebr. XII, 15. 16. Si quis, sine Christo capite, cum
Pharisaeis Matth. XXIII, 16. est *φληνταύρος*, talis
πρῶτος γεννητός est *πρῶτος γεννητός*, Matth. XIX, 30.

§. XI.

DECIMAE animantium itidem Deo sacræ
erant, nimirum pecudes sacrificiis aptæ, ut
boues, oves, capræ, Lea. XXVII, 32. Mo-
dus decimandi hic erat: pecudes, in caulam
coactæ, inde per angustas fores singulatim
prodibant; ubi dominus decimam quamque,
sine electione & præstantiæ respectu, virga
miniata notabat, dicens: *hoc decimum sacrum
esto!* Hæ decimæ tribus maioribus annis festis
offerri solebant, quibus in loco sacro mascu-
lis comparandum erat.

§. XII.

Præter oblationes, ex pecudibus fieri
solitas, erant quoque oblationes ex rebus ina-
nimæ

nimatis, simila, oleo & reliquis. Harum duplex erat genus, (1) FERTA, vel sacrificia muneris, (2) LIBAMINA, fertis plerumque addita.

§. XIII.

FERTA, Speis=Opfer, erant oblationes cibariae ex farina & sale, nonnullis speciebus quoque etius atque oleum adhibebantur. *Farina* erat purissima & triticea: *sal* e conclatii salis in templo depromebatur: *oleum* requirebatur nativum & purum, ex oliuis maturis expressum: *thus* iudicis causa adhibitum. Modus praeparationis describitur Leu. VII, 9. 10. Offerebantur ferta vel ab *uniuerso cœtu*, vt manipulus agitationis secundo paschatis die, panes duo ex tritico offerendi in festo pentecostes, & panes propositionis; vel a *singulis personis*, & alia quidem cruda, alia cocta, prout ferebat offerentis arbitrium. (*)

(*) In *ferto* Christum, verum vitae panem, adumbra-
tum cernimus, Ioh. VI. *Christiani* bonis spirituali-
bus ita perfruuntur, vt ipsi etiam sint *mincha*, sacri-
ficium Dei cibarium, ad illud euangelio parati, Rom.
XV, 16. vid. Ies. LXVI, 19. 20. Mal. I, 10. 11. c.
III, 4. vbi *mincha* pura inter gentes offerenda com-
memoratur. Speciatim *ferto* adhibebatur: (1) *Sal*,
quod est in Christo, vitae & *ἀφθαρτίας* auctore, 2 Tim.
I, 10. qui etiam christianos euangelii sale contra
corruptionem carnis praeservat, 2 Petr. I, 4. nihil-
que in illis insulsum relinquit, etiam in sermonibus,
Eph. IV, 6. Quin ipsi sunt sal terrae, Matth. V, 13.
Oleum, spiritus S. symbolum, quo vnctus est Christus,
Ps. XLV, 8. Hebr. I, 8. 9. *Thus* symbolum erat

precum Christi sacerdotalium, ^{cum esset} coram Deo excitantium. Christianus sine precibus esset mincha sine thure, Deo haud grata.

§. XIV.

Ferto omni additum fuit LIBAMEN, ~~Trans~~ ^{Offert}, excepto ferto leprosi, Leu. XIV, 1. Materia erat vinum, Num. XV, 3. eiusdem mensurae, quam in fertis oleum habebat. Infundebatur vinum salicium simpulo argenteo, quod cum inferne foraminum esset, vinum demittebat ad inferiora altaris, unde per canales in torrentem Kidron defluebat. (*)

(*) *Libamen vini* symbolum erat sanguinis, adeoque mortis Christi violentae. Secundario notat martyria sanctorum. Sic Paulus, *ei xpi aris thura*, Phil. II, 17. 2 Tim. IV, 6. quod vocabulum proprie de libamine usurpatur.

§. XV.

Propter suam cum sacrificiis analogiam, huc quoque referri possunt illae actiones Hebraeorum sacrae, quae in PRIMITIVIS, PRIMITIIS ac DECIMIS, itemque votis erant occupatae.

§. XVI.

PRIMITIVA & PRIMITIAE vnum idemque connotare videntur, quamvis in Hebraico sermone diuersa adhibeantur nomina, Exod. XXIII, 19. Num. XVIII, 12. 13. Sunt tamen, qui discrimen in quantitate ponunt, ita vt primitiuorum minor, primitiarum longe maior men-

mensura fuerit. Species erant nominatim hæ septem : *triticum, hordeum, vuae, ficus, malogranata, oliuæ & dactyli*, Deut. VIII, 8. Ex his frugibus nemini prius comedere licebat, quam earum primitias in locum sacrum detulerat. Ceterum offerendi modus erat maxime sollemnis. (*)

(*) Christus in N. T. expresse dicitur *primogenitus & ἀπαρχή, primitiæ*, inter illos, qui obdormiuerunt & gloriose resuscitandi sunt, 1 Cor. XV, 20. Eodem nomine passim compellantur fideles, Iac. 1, 18. Apoc. XIV, 4. *iisdem primitiæ spiritus* tribuuntur, Rom. VIII, 23.

§. XVII.

DECIMAE omnium terræ prouentuum quotannis soluendæ erant Leuitis, qui iis vescebantur, Num. XVIII, 24. Hi decimarum decimas, ad templum delatas, iterum pendebant sacerdotibus. Decimæ porro anni tertii & sexti, ab anno sabbatico, cedebant non solum Leuitis; sed etiam pauperibus & peregrinis, Deut. XIV, 28. 29. c. XXVI, 12.

§. XVIII.

VOTORVM duplex erat genus, vel *prohibentia*, cum quis ultro abstinerebat a rebus licitis, vt Naziræi & Rechabitæ; vel *consecrantia*, vbi aliquid in vsus sacros vouebatur. Erant autem res votiuæ vel personæ, vel animantia, vel inanimata. Personarum ceterarumque rerum æstimatio ab ipso Deo Leu. XVII. Num. XXX. præscripta est. A

votis plurimum differerebat *CHEREM*, *deuotum*, *anathema*, das *Bann-Gelübde*, vbi res deuotæ vendi & redimi non poterant, sed vni sacro & sacerdotibus cedebant, aut, si homines essent, morti addicebantur, *Leu. XXVII, 28. 29.* Id quod tamen de solis hostibus populi Dei, & de illis, qui a rege ac præfectis exercitus, aut a synedrio, iustis de causis morti erant adiudicati, intelligendum est. (*)

(*) *Votum* habebat imaginem (1) *Christi*, respectu passionis æternæ de opere redemptionis, in tempore perficiendo. vid. *Hebr. VII, 22.* (2) *Christi* *ignorum*, vi fœderis baptismalis, cum Deo initi, obstrictorum, ea vt soluant, quæ Deo promiserunt. Ceterum in rebus per *Q̄m* deuotis aliquam Messie figuram habuisse, ex *Gal. III, 16.* colligi potest.

§. XIX.

Iam de *MUNDATIONE* *Leuitica* paucis exponendum. *Immundities* erat vel *naturalis*, nempe in sexu fœminino, puerperium & hæmorrhœa ordinaria seu menstrua; *Leu. XII. & XV, 19.* vel *præternaturalis* e morbo, vt lepra vtriusque sexus, gonorrhœa in sexu masculino, *Leu. XIV, 16. XV, 2. seqq.* hæmorrhœa extraordinaria in sexu fœmineo; *Leu. XV, 2. seqq.* vel *casualis* a contactu cadaueris, *Leu. XI.* In contemtores mundationis grauissima flagellationis vel ipsius excisionis pœna erat statuta, *Leu. XVII, 16. Deut. XIX, 13.* (*)

(*) *Immundities* qua liber, *Leuitica* mundationis indiga, figura erat fordim spiritualium, quibus anima coinquinatur, *Tit. I, 15. Ies. LXIV, 6. Iob. XIV, 4. c. XV.*

c. XV, 14. Pf. LI, 7. Speciatim *gonorrhœa* & *hæmor-
rhœa* peccati originalis labem, nobis sancto cum
pudore considerandam, obiicit. Ezech. XVI, 6.
Immundities a contactu cadauerum mortem spi-
ritualem, peccatorum comitem, adumbravit. Mun-
datio per *aquam* symbolum erat baptismi & gratiæ
spiritus S. tam iustificantis, quam sanctificantis, Ies.
XLIV, 3. Ezech. XXXVI, 25. Ioh. III, 5. Eph.
V, 26.

§. XX.

Singulare prorsus impuritatis & morbi
genus erat LEPROA, de qua fufius agitur Leu.
XIII, XIV. In primis huc notari merentur fe-
quentia: (1) *Origo* lepræ, quæ non tam a caus-
is naturalibus, quam a vindice Dei digito re-
petenda est, quippe morbus erat typicus, &
Iudæis proprius. (2) *Gravitas* maii inde con-
spicua, quod lepra esset insanabilis humana
arte, & simul contagiosa, vnde leprosi omni
hominum commercio erant exclusi. Num.
XII, 14. 15. 2 Reg. VII, 3. (3) *Species* lepræ
erant variæ: alia in corporibus humanis; alia
in ædibus, ac vestibus, Leu. XIII, 10. (4) *Exa-
men* leproforum solis sacerdotibus erat com-
missum, qui adeoque accurata notitia signo-
rum diacriticorum instructi esse debebant.
(5) *Mundatio* leproforum in atrio tabernacu-
li, postea templi, peragebatur variis cærimo-
niis Leu. XIV. descriptis. Res, mundationi
adhibendæ, erant *duo passeress*, *lignum ce-
drinum*, *byssopus*, *lana coccinea*, *vas ficti-
le*,

*le, aqua viua, & oleum, vnctioni adhibi-
tum. (*)*

(*) *Lepra peccati figura erat, Ps. XXXVIII, 6. seqq. Ies.
I, 4. seqq. Speciatim respectu (1) inhaesionis, (2) dif-
fusionis, gangraenae instar, (3) contagii, I Cor. V,
6. (4) grauitatis, in eo quoque conspicua, quod in-
fectos omni mundorum consortio prinauerit. Ies.
LIX, 2. Gal. V, 21. Apoc. XXII, 15. (5) natura
insanabilis. Peccata Deum requirunt medicum. So-
lus CHRISTVS sacerdos peccatorum lepram sanare
potest, vnde in diebus carnis leprae curam suam fecit,
Matth. VIII, 2. 3. c. X, 8. c. XI, 5. c. XXVI, 6. Marc.
I, 40. 42. Luc. V, 12. 13. c. VII, 22. MEDIA
mundationis erant: (1) Sanguis, symbolum cruen-
ti meriti Christi, I Ioh. I, 7. Apoc. I, 5. (2) Aqua,
figuram habens baptismi, Ioh. XIX, 34. Ioh. I, 5.
c. VII, 38. I Ioh. V, 6. Tit. III, 5. 6. (3) Oleum,
simulacrum spiritus sancti, qui Christi meritum per
baptismum & affluxum gratiae nobis applicat, Ps.
XLV, 8. I Ioh. II, 20. 27. Mundatorum officium
est, contagium peccati dominantis fugere, Ioh. V, 14.
2 Petr. II, 20. gratamque in Deum mentem demon-
strare, Luc. XVII, 15. seqq.*

§. XXI.

Inter munera sacerdotalia erat quoque
combustio VACCAE RVFAE, extra urbem sanc-
tam, in monte oliueti: cuius vaccae combustae
cineres aqua mixti adhibebantur ad tollendam
immunditiam, quam quis e contactu mortui
contraxerat, Num. XIX. Hebr. IX, 13. 14. (*)

(*) *Vaccam rufam illustrem fuisse Christi typum, patet
ex Hebr. IX, 13. 14. Color rufus figura fuit cruentae
flagellationis Christi. In primis officium sacerdotale
Christi hic adumbratum cernimus (1) in ligatione,
Ioh.*

Ioh. XVIII, 12. Matth. XXVII, 2. (2) in *eductione* extra Hierosolymam, Hebr. XIII, 12. (3) in *loco*, ratione ollueti, ubi vacca rogam habuit, Luc. XXII, 44. (4) in *scopo*, peccatorum portatione, Ies. LIII, 4. Ioh. I, 29. 1 Petr. II, 24. (5) in *sanguinis profusione*, Act. V, 30. c. X, 37, (6) in *sanguinis adspersione septuplici* ad ædem sacram directa, quæ notauit valorem cruenti lytri perfectissimum, Hebr. X, 1. 14.

Usus & adplicationem officii sacerdotalis Christi adumbravit (1) *adspergillum*, fidei figura; (2) *aqua lustralis*, baptismi symbolum; (3) *adpersio* ipsa, quæ notauit adplicationem meriti Christi; (4) *obiectum*, immundities repurganda, a contactu cadauerum contracta, Ps. LI. *Expiabis me hyssopo, ut mundus fiam.* Quam virtutem adspersionis antitypicam explicat Paulus Hebr. IX, 13. 14. 1 Ioh. I, 7. Hebr. I, 3.

§. XXII.

Quamuis autem hæc sacra ad solius veri Dei cultum essent ordinata: subinde tamen Israelitæ, præsertim tempore prophetarum, turpis idololatriæ se reos fecerunt, & præter infandum illud scelus, in moscholatria perpetratum, fere omnes gentium vicinarum Deos, MOLOCHVM, BAALEM, ADRAMMELECH, ANAMELECH, DAGON, REMPHAN, CAMOS, TAMMVZ, ASTAROTH, BAAL-BEOR, BAALZEBVB, BAALBERITH, pluresque alios, quorum scriptura mentionem facit, coluerunt. Quid per TERAPHIM intelligendum sit, celebris est inter eruditos quæstio.

CAP. V.
DE
TEMPORIBVS SACRIS
SEV FESTIS.

Synopsis.

<i>Festa Hebræorum quænam fuerint, §. I.</i>	<i>Paschatis nomen, tempus, locus, ministri, conuiuia, §. IX.</i>
<i>Cultus Dei quotidianus, §. II.</i>	<i>Ritus celebrandi paschatis, §. X.</i>
<i>Sabbati origo, initium, proclamatio, §. III.</i>	<i>Alterum erat festum pentecostes, §. XI.</i>
<i>Ritus ad cultum sabbaticum spectantes, §. IV.</i>	<i>Festum buccinarum, §. XII.</i>
<i>Festum neomeniæ, ubi de mensibus Iudæorum, §. V.</i>	<i>Festum anniuersariæ expiationis, §. XIII.</i>
<i>Ipse nouilunii celebratio, §. VI.</i>	<i>Tertium erat festum tabernaculorum, §. XIV.</i>
<i>Tria Iudæorum festa maiora, §. VII.</i>	<i>Festum purim, §. XV.</i>
<i>Quorum primum erat pascha, §. VIII.</i>	<i>Annus sabbaticus, §. XVI.</i>
	<i>Annus iubilæus, §. XVII.</i>
	<i>De ieiuniis Hebræorum frequentissimis, §. XVIII.</i>

§. I.

Festa ecclesiæ Iudaicæ admodum fuere diuersa. Eminent in iis numerus mysticus seu septenarius, secundum quem facilis est illorum dinumeratio. Consultissimum verò est, festa Iudæorum ea tractare serie, qua se per

per annum exceperunt, nimirum hac: SAB-
BATVM singularum hebdomadum; NOVILVNI-
VM singulorum mensium; festum PASCHATIS,
PENTECOSTES & BVCCINARVM seu noui anni;
festum EXPIATIONIS & TABERNACVLORVM: qui-
bus subiungitur ANNVS SABBATICVS & IVBI-
LAEVS. Vniuersæ autem tractationi merito
præmittitur descriptio CVLTVS QVOTIDIANI.

§. II.

A cultu Dei IVGI seu QVOTIDIANO vt or-
diamur, occupabatur ille sacris *matutinis*,
mactatione nimirum agni anniculi ad holo-
caustum, ac thymiamatis incensione, Exod.
XXVII, 21. Leu. VI, 20. Num. XVIII, 3. 4.
diurnis reliquis, hoc est, sacrificiis variis,
mundationis & cultus causa oblati; ac deni-
que *vespertinis*, vbi circa horam nonam, seu
nostram tertiam pomeridianam, agnus macta-
tus, vna cum mincha, offerebatur. His, lo-
co vniuersitatis Israeliticæ, intererant eius le-
gati, quos Talmudici *viros stationis* adpel-
lant. Cultui solenniori in templo respon-
debat alibi cultus minus solennis, isque tum
publicus in *synagogis*; tum priuatus in *ædi-
bus*, eodem temporis articulo, quo solenni-
tas in templo vigeat. (*)

(*) Nocturno tempore excubitores in templo erant dis-
positi, quos, prælucente lampade, subinde visitabat
sacerdotalis sortilegii præfectus. Qui si quos ster-
tentes deprehendit, eos acriter castigasse, immo vesti-
menta incendisse dicitur. Ad quem ritum allusisse

videtur Christus Apoc. XVI, 15. *Ecce, venio ut fac. Beatus, qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videantur verenda ipsius.*

Ceterum *cultus iugi* adumbratus est cultus Dei perpetuus, in spiritu & veritate, numquam intermittendus, & nequaquam solis festis & sabbatis adstringendus. *Viri stationis*, die *Stand-Männer*, christianos officii admonent in precibus, pro vniuersa ecclesia fundendis. Cultui solenniori in loco sacro respondit cultus publicus & priuatus alibi, vnde lucem accipiunt loca Ps. LV, 18. Dan. VI, 10. Act. II, 15. c. III, 1. c. X, 9.

§. III.

Sequitur festum dierum, siue *SABBATUM*, a quiete sic dictum, quo nomine septimas quisque dies designabatur: qui sequebantur dies hebdomadis, itidem sabbata dicebantur pro numero dierum, sabbatum primum, secundum, & sic porro. *Origo* sabbati ad ipsam creationem seu statum innocentiae referenda, Gen. II, 2. 3. Postea sabbatum in *reuerentia* Sinaitica, solennissima sanctione confirmatum est ac iugo aliquo oneratum, quo summo rigore abstinentia ab omni labore imperabatur, Exod. XX, 9. sqq. Leu. XXIII, 3. Deut. V, 13. sqq. Permissa tamen erant opera caritatis & necessitatis, Matth. XII, 12. *Initium* sabbati fiebat a vespera praecedentis diei, hora nimirum 12 seu nostra sexta. *Proclamatio* sabbati ab hora tertia ad sextam fiebat tubis, quas sacerdotes, in edito loco positi, non solum in templo; sed per vniuersam quoque Iudeam sexies

xies inflabant. Ipsius autem sabbati *consecratio* mensæ sabbaticæ præparatione peragebatur. (*)

(*) *Mysterium sabbati* typicum est in spiritali animæ quiete, ac cessatione ab omni opere malo, qui sabbatismus animæ post nouam creationem demum, acceptamque *υιοθεσίᾳ* gratiam, sese exserit. Hebr. IV, 3. 10. Sabbati *proclamatio* gratiæ vocantis imaginem præbuit, qua beneficiæ euangelica per vniuersum orbem sunt proclamata. Et in his ipsis Deus parauit *mensam sabbaticam* iuuuissimo sabbatismi epulo cor recreaturus.

§. IV.

Varii porro ritus ad *CULTVM SABBATICVM* in templo peragendum spectabant. Etenim, post peractum cultum *vesperarum* *τὸ πρῶτον*, initium sabbati capiebatur a mutatione 12 panum propositionis cui a sacerdotibus mensæ sacre imponebatur. Transacta nocte, buccinæ, totam Hierosolimam personantes, ciues ad *sacra matutina* inuitabant, quæ a cultu iugi non erant diuersa. His finitis, fiebant *sacra sabbatica* proprie sic dicta, posita in holocausto duorum agnorum circa meridiem oblatorum, vti & in mincha & libamine, Num. XXVIII, 9. 10. Hæc autem sacra adiunctam habebant egregiam *symphoniam* vtriusque musices. Ceterum in ipso sabbato requirebatur induitio vestium pretiosarum, summa lætitia, epulæ sabbaticæ lauiore, prout res vniuscuiusque patiebatur. (*)

(*) Prima actio sabbatica erat *panum propositionis* mutatio, quæ egregiam præbuit figuram spiritualis alimentum, quod habemus in Christo, verò vitæ panem, Ioh. VI. qui dulcescit per *sacrificium sabbaticum*, agnum Dei, Christum immolatum, extra quem quæ quietem quærit, inquietem auget, Ioh. XVI, 33.

Sabbatum etiam figura fuit *sabbatismi periodici*, adhuc in ecclesia futuri, de quo generatim Paulus Hebr. IV, 9. *Relinquitur*, inquit, *sabbatismus populo Dei*. Speciatim (1) ratione *Judeorum* adhuc conuertendorum; Deut. XXX, 1. seqq. Paral. XV, 1. seqq. Ies. XI, 1. seqq. Ier. XXX, 22. seqq. Ezech. XXXVI, 6. seqq. Hos. III, 3. seqq. Mich. IV, 1. seqq. Zach. XII, 9. 10. Act. I, 6. 7. Rom. XI, 23. seqq. 2 Cor. III, 18. seqq. (2) ratione *reliquarum gentium* a Christo adhuc alienarum, Ies. II, 2. seqq. c. LIX, 10. 19. 20. c. LX, 1. seqq. Mich. IV, 1. Zach. VIII, 20. Ps. XXII, 24. seqq. Ps. XLVI, 10. seqq. Rom. XI, 25. 26.

Sabbatum fuit quoque imago *sabbatismi æterni*, seu gloriæ, qui sabbatismum gratiæ excipiet, sine ulla laborum & molestiarum vespera aut nocte intercedente, Apoc. XIV, 13.

§. V.

Festum NEOMENIAE seu **NOVILVNII** menstruum erat, ad primam lunæ *Qeios* a Iudæis celebrandum. Mensium nomina, ante captiuitatem vsitata, leguntur hæc: *Abib*, primus, id est, Martius, Exod. XIII, 4. *Siu*, secundus, id est, Aprilis, 1 Reg. VI, 1. *Ethanim*, septimus, id est, September, 1 Reg. VIII, 2. *Bul*, octauus, id est, October, 1 Reg. VI, 38. Post capti-

captiuitatem Iudæi Chaldaicis mensium nominibus vsi sunt, quæ fuere:

I. Nisan, Esth. III, 7.	noster	Martius.
II. Iar,	-	Aprilis.
III. Siuan, Esth. VIII, 9.	-	Maius.
IV. Tammus,	-	Iunius.
V. Ab,	-	Iulius.
VI. Elul, Neh. VI, 15.	-	Augustus.
VII. Tisri,	-	September.
VIII. Marchesuan,	-	October.
IX. Kisleu, Zach. VII, 1.	-	November.
X. Tebet, Esth. II, 16.	-	December.
XI. Sehebat, Zach. I, 7.	-	Januarius.
XII. Adar, Esth. III, 7. 13.	-	Februarius.

Hæc series est mensium in anno Iudæorum ecclesiastico, cuius initium ducebatur ab eo mense, in quem incidebat migratio ex Aegypto, qui est Martius noster, Exod. XII, (*)

(*) Annum *vulgarem* Iudæi incipiebant mense Tisri, hoc est, Septembri, eo die, quo sol libram ingreditur, diemque & noctem aequat: annos autem suos in quatuor tempestates diuidebant, pro solis ingrossu in 4 signa cæli cardinalia, quæ sunt *libra*, *capricornus*, *aries*, *cancer*, quibus æquinoctia & solstitia incidere solent.

§. VI.

Ipsam NOVILVNA festum olim per ignes accensos significare consueuerunt; sed postea, fraude Samaritanorum detecta, per nuntios,

Canebant sacerdotes tubis in hoc festo, Num. X, 10. & offerebant sacrificia & ferta, Num. XXVIII, 11. seqq. descripta. Finitis sacris, ubi-que locorum agitabantur conuiuia: cessatio autem ab opere in nouiluniis, non habuit expressum præceptum aut interdictum. (*)

(*) חֹדֶשׁ *mensē* & simul *novitatem* notat, nosque admonet spiritualis innouationis, ab eo impetranda, qui dixit: *ecce, noua facio omnia*, Apoc. XX, 5. Is ipse *nouam* subinde *lucem* nobis suffundit, cum in finem, vt singula tempora in perpetuo ad aternitatem cursu bene collocemus.

§. VII.

Porro tria erant *maiora* Iudæorum festa, quibus totidem beneficia Dei primaria grata memoria recolebant, nempe festum PASCHA, sub anni ecclesiastici initia, in memoriam liberationis ex Aegypto; festum PENTECOSTES, in recordationem promulgatæ legis, & in gratiarum actionem pro accepta messe; festum TABERNACULORVM, in eucharistiam pro concessa terra Canaan, circa æquinoctium autumnii. Ad hæc anniuersaria sacra omnes maiores quotannis accedere tenebantur, Exod. XXIII, 14. 15. 17. Deut. XVI, 16.

§. VIII.

Inter festa Iudæorum maiora primum erat PASCHA, quod alias quoque nuncupatur *ἡορτὴ τῶν ἀζύμων*, *festum azymorum*, a panibus azymis, quibus per integrum illud septennium erat vescendum. Huius festi institutio

tutio legitur Exod. XII. In paschate notamus *nomen, tempus, locum, ministros, conuiuas, ritus* denique *varios*. (*)

(*) In *agno paschali* egregiam Christi adumbrationem deprehendimus, ipso interprete Paulo 1 Cor. V, 6. seqq. vnde simul patet, neminem posse agno paschali, Christo, frui, nisi a fermento nequitiae probe sit repurgatus. Alibi quoque Christus dicitur *agnus* cum emphasi Ies. LIII, 7. 1 Pet. I, 19. Dicitur *agnus Dei* Ioh. I, 29. *agnus mactatus ab origine*, vel a iacto fundamento *mundi*. Apoc. XIII, 8.

§. IX.

Pascha *nomen* habet a transitu, seu peculiari illo beneficio, quo angelus, primogenitorum percussor, Israelitarum domus, intuitu sanguinis adpersi, ab interitu immunes præteribat. Germanice dicitur Osiern, antiquitus contractum e voce Auferstehung. *Tempus* celebrandi paschatis erat dies decimus quartus mensis Abib, Exod. XIII, 4. alias Nisan, qui est noster Martius, & quidem *inter duas vespervas*, hoc est, ab hora tertia, vsque ad occasum solis. *Locus* in Aegypto erat domus cuiuslibet familiae priuata, postea vero atrium tabernaculi ac templi, in quod agnum humeris impositum portare solebant patres familias, Deut. XVI, 5. 6. 2 Chron. XXX, 17. c. XXXV, 5. 6. *Ministri* erant sacerdotes, Leuitæ, plebei: hi quippe asportabant agnum; illi mactabant; isti sanguinem ad altaris basin spargebant. *Conuiuæ* erant
F 3 omnes

omnes circumcisi non immundi, etiam peregrini seu profelyti, post admissam circumcisionem, Exod. XII, 6. 46-48. Etiam sceminis licebat agno paschali vesci. (*)

(*) Not. 1) *Sanguis* Iesu Christi, cordium nostrorum *postibus* per fidem adpersus, nos immunes prae-
stat a morte spirituali ac aeterna, nobisque potestatem facit egrediendi ex Aegypto spirituali ad caeleste Ca-
naan, Col. I, 14. 20. 2) Agnus mactatus est inter *duas vespervas*: Christus eadem diei parte in cruce
expiravit, tempore huius mundi quasi ad vespervam
vergente. 3) *Locus* quid mysterii habuerit, vid. Luc.
XIII, 33. c. XVIII, 31. 4) *Constituta* debebant esse cir-
cumcisi: Christi redemptione fruuntur illi tantum,
qui cordis circumcisionem admittunt, Rom. II, 28.
29. qui vero sunt *circumcisi* non fruuntur hoc beneficio.
Act. VII, § 1. arcentur ab hoc beneficio.

§. X.

Ceterum *Ritus* celebrandi paschatis
erant varii, nempe pecudis designatio, segre-
gatio, mactatio, assatio, comestio cum riti-
bus subordinatis azymorum, herbarum ama-
rarum, hymni, id est, Psalm. CXIII-CXVIII.
habitus viatorii atque integritatis in agno
comedendo. Ad *assationem* quod attinet, di-
cunt Iudaei, verum ex ligno malogranati, ori-
agni infixum, ipsum totum penetrasse, &
suspensum eum fuisse in furno, ita tamen, ut
ignis in furno remaneret. (*) Solennitas, in
agno incepta, fuit continuata per septem dies,
quorum primus & ultimus erant solenniores
intermediis. Dies tamen secundus *oblacioni*
mani-

manipuli bordacei erat sacer. Leu. XXIII, 10. seqq. (**)

(*) Habuit ergo hic assandi modus analogiam *συνέσις* Christi. Etenim Iudæi agnum paschalem non veru versabant ferreo, sed veru ligneo transfixum in medio furni suspendebant. IVSTINVS MARTYR, rerum Iudaicarum peritissimus, in dialogo cum Tryphone Iudæo, scribit: *Agnus assandus, in figuram cruci similem formatus, ad ignem torretur. Nam veru unum ab infimis partibus ad caput usque adactum perfigitur, & aliud rursus ad interscapilium, cui appenduntur agni manus, i. e. pedes primores.* Vid. BOCHART. hieroz. Lib. II. c. V. WITSIVS æcon. fœd. Lib. II. c. 26.

(**) *Ritus paschales* aperte Christum adumbrarunt. In his 1) *segregatio* agni a caula per quatrimum. Christus, totidem circiter annis materna domo egressus, ministerium suum obiit. 2) *macellatio* Hebr. IX, 26. 3) *Assatio*, de qua ante. 4) *Præceptum de osse non confringendo* directe ad Christum adplicatur, Ioh. XIX, 33. seqq. In primis 5) *comestio* adplicationem fructuum redemptionis pulcherrime adumbravit. Et quidem (a) *agni comedendi integritas* indicavit, totum Christum, tum pro nobis, tum in nobis, fide induendum. (b) *Panes azymi* quid indicauerint, Paulus I Cor. V, 6. sqq. explicat. (c) *Herbæ amaræ* sensum crucis amarum, sed dulci euangelii gustu facile superandum, adumbrarunt. (d) *Habitus comedentium viatorius* docuit, conuinas Christi dignos esse viatores, qui, Aegypto spirituali relicta, per huius vitæ deserta ad Canaan cæleste contendant, succincti lumbis & probe calceati *in euangelio* euangelii pacis, Luc. XII, 35. Eph. VI, 14. 15. I Pet. I, 13. Euangelicus *scipio* fides est, Rom. XI, 20. I Cor. XVI, 13. I Pet. V, 9.

Manipulus hordaceus, secundo paschatis die oblatum, fuit egregius typus 1) Christi, e morte resuscitati, 1 Cor. XV, 20. 23. Col. I, 18. 2) *Christi-anorum*, primitias spiritus habentium, Rom. VIII, 23.

§. XI.

Festum PENTECOSTES, hoc est, dies quinquagesimus a die paschatis secundo, dicitur quoque festum hebdomadam, Leu. XXIII, 15. 16. festum messis, Exod. XXIII, 16. dies primitiarum, Num. XXVIII, 26. *Scopus* huius festi primarius erat eucharistia pro completa messe; secundarius autem grata legis promulgatae recordatio. Ipsa autem *sacra pentecostalia* descripta leguntur Leu. XXIII, 17-20. (*)

(*) Festum *pentecostale* dicitur *festum messis*, quo significatur, nos in Christo, vi mortis & resurrectionis, plenam bonorum caelestium messem habere, quorum *primitias* iam in hac vita percipimus, Rom. VIII, 23. *Mariam* ad hoc festum *confluxus* figuram praebuit *peruagans* sanctorum, de qua Paulus Hebr. XII, 22. Notabilis est quoque analogia *reuerentia*, die 50 post egressum ex Aegypto facta, cum illo spiritus opere, quo is legem cordibus inscribit. Ier. XXXI, 33.

§. XII.

Festum NOVI ANNI seu BUCCINARVM primo die mensis *Tisri*, qui septimus erat a mense *Nisan*, quotannis celebratum est. Festi huius ab ipso Deo sanciti rationem, solo *recordationis* nomine expressam, legimus. Eoni-mirum spectabat, ut clangore illo buccinarum in

in recordationem vel memoriam coram Domino reuocarentur. Leu. XXIII, 24. Num. XXIX, 1. coll. Exod. XXVIII, 30. Num. X, 9. 10. Cuius autem rei recordatio intelligatur, haud constat. Solennitas praecipua erat tum in buccinarum clangore, per integrum diem continuato, sed tantum in loco sacro; tum in sacris publicis, Leu. XXIII, 24. seq. Num. XXIX, 1. seqq. (*)

(*) *Clangor tubarum* in festo buccinarum, anniuersariam expiationem praecedente, adumbravit praeconium Iohannis ad poenitentiam ducens, solenni expiationis actui in cruce praemissum, Matth. III, 2. Ies. LVIII, 1.

§. XIII.

Decimo die eiusdem mensis *Tisri* celebrandum erat festum ANNIVERSARIAE EXPIATIONIS, quod omnium erat solennissimum sacratissimumque, Leu. XVI. pluribus descriptum. Dicitur nunc *dies expiationum*, nunc *ieiunium magnum*, nunc *sabbatum sabbati*. Huius festi *scopus* erat expiatio vniuersi populi, & in eo repraesentati vniuersi generis humani. *Adiunctum* eius erat ieiunium & afflictio animarum seu poenitentia, cum sabbatismo, Leu. XXIII, 27. 32. Porro huius diei solennitas erat plane singularis, posita (1) in sacris *duorum hircorum piacularium*, quorum posterior emissarius, certis ritibus in desertum dimissus; (*) (2) in *quadruplici ingressu* sacerdotis in sanctum sanctorum; (3) in *re-*
liquis

hiquis sacris publicis a summo sacerdote peractis, adhibita frequenti manuum ac totius corporis lotione ac vestium mutatione. (**)

(*) *Quid capro emissio, Azazel dicto, euenerit*, merito queritur. Plerique Hebraeorum statuunt, ipsum in deserto iuisse liberum, donec gregi alicui rursum adgregatus fuerit, Leu. XVI, 21. 22. Alii a bestiis in deserto deuoratum credunt, de quo vid. FRANZIVS *schol. sacrific.* disp. XIII. §. 69. sqq. Alii existimant, hircum istum de alta rupe fuisse praecipitatum atque sic enectum, ne Hierosolymam malis ominis causa potuisset reuerti.

(**) *Mysterium euangelicum hic multis modis est conspicuum* 1) in nomine festi, quod optime quadrat in diem Christi *συνέλευσις*; 2) in expiandorum qualitate, ratione adplicationis imperata, vnde patet necessitas, vt expiatio adplicetur in ordine verae poenitentiae; Act. XXI, 38. c. XXVI, 18. Luc. XXIV, 47. 3) in *functione summi sacerdotis solitaria*, monadicum Christi sacerdotium, quo in cruce functus est, adumbrante; 4) in opere molestissimo, per integrum *ἄγωνα*; Ioh. XIX, 28. Ies. XLIII, 24. c. LIII, 11. 5) in *ingresso in sanctum sanctorum*, facto *suffitio*, & sparso sanguine piaculari pro toto Israel. Qui ingressus fuit figura mortis Christi piacularis, Hebr. IX, 12. c. X, 12. 14. Suffitus preces Christi hilasticas designauit; 6) in *surrogatione & maculatione hirci*, victimam Christi vicariam denotante; 2 Cor. V, 21. Ies. LIII, 6. 7) in *exclusionem omnis socii a sancto*, quo indicatum, Christum nullum admittere socium vel sociam in expiatione nostri; Act. IV, 12. 1 Tim. II, 6. Ies. LXIII, 10. 8) in *capro emissario*, qui erat succedaneus in locum totius populi. Christus reuera factus pro nobis est *κατάρα*; Gal. III, 13. 9) in *combustione hirci*

ci alterius, nec non iuueni extra castra, seu Hierosolymam. Quæ quid notauerit, interpretem habemus Paulum, Hebr. XIII, 11-13.

§. XIV.

Inter festa maiora tertium erat FESTVM TABERNACVLORVM, die decimo quinto mensis septimi seu Tisri, vna cum sequentibus sex diebus, celebrandum. Instituti ratio erat memoriale eucharisticum concessæ terræ, melle ac lacte adfluentis. Solennitas huius festi consistebat in variis sacrificiis, & in habitatione sub tentoriis per septiduum. Leu. XXIII, 33. Num. XXIX, 12. (*)

(*) Mysterium hic latet 1) in *notatione temporis*: scilicet in ordine pœnitentiæ accedimus ad expiationem, in iustificatione obtinendam, qua obtenta, sequitur pax & gaudium in spiritu S. Rom. XIV, 17. 2) in *habitatione sub tabernaculis*, quæ erant symbolum nostræ peregrinationis ad patriam cælestem, Hebr. XI, 13. c. XII, 14. 2 Cor. V, 1. 1 Petr. I, 17. 3) in *gaudio singulari*, 2 Cor. VI, 10. Col. I, 24. Phil. IV, 4. 4) in *libatione aquæ*, cum summa hilaritate, Ies. XII, 3. Fuisse in ea aliquod spiritus S. symbolum, Christus indicabat, in ipso tabernaculi festo publice proclamans: *Si quis sitiuerit, veni-
to ad me, & bibito. Qui credit in me, sicut dixit
scriptura, flumina e ventre eius fluent aquæ viuen-
tis.* Ioh. VII, 37. 38.

§. XV.

Annuis Iudæorum solennitatibus accensendum est festum PYRIM, de quo mandatum diui-

diuinum non exstat. Nomen habet a voce *Perfica pur*, quæ sortem designat, quoniam Haman iacta sorte diem Iudæis exitiosum destinauerat, *Esth.* III, 7. Celebrabant hoc festum die 14 & 15 mensis Adar, in memoriam beneficii ministerio *Estheræ* & *Mardochei* Iudæis exhibiti. Primum diem ieiunio; alterum vario pietatis exercitio summaque hilaritate transigebant. (*)

(*) Festa, a Iudæis ipsis post *captiuitatem Babylonicam* instituta, mysterio typico destituuntur, si sermo sit de mysterio typico, ex diuina institutione obseruando. Alioqui secundum analogiam aliorum Dei beneficiorum, hic etiam typum & antitypum quiescere facile monstrare possit, coll. v. g. *Luc.* I, 71-75. Ex his primum est festum *PVRIM* in memoriam *Perficæ catastrophes*, *Esth.* IX, 21. 2 *Macc.* XV, 57. Alterum erat festum *ENCAENIORVM*, *Sirch. Bab.* in memoriam templi, a Syrorum profanatione per *Iudam Maccabæum* repurgati, sub finem mensis *Casten*, per octo dies celebratum. 1 *Macc.* IV, 59. *Ioh.* X, 22. seqq.

§. XVI.

Septimo quouis anno incidebat *ANNVS SABBATICVS*, alias quoque *Schabbaton* & *Schmitta* dictus. Iura eius peculiariora erant (1) sabbatismus terræ vniuersalis, cum communiōne sponte natorum; (2) remissio debitorum, erga indigenas eosque pauperes locum habens, *Leu.* XXV, 4. seqq. *Deut.* XV, 1. 2. 9. c. XXX, 10. (*)

(*) *Annus*

(*) *Annus iubilæus* figuram habuit quatuor magnorum Christi beneficiorum, quæ sunt 1) *remissio* debitorum omnium; Col. II, 13. 14. 2) *liberatio* e seruitute spirituali; Ioh. VIII, 34-36. 3) *communio* bonorum spiritualium; Act. X, 11. seqq. Gal. III, 26. Eph. II, 11. seqq. 4) *sabbatismus* spiritualis, de quo supra. pag. 82.

§. XVII.

Anno quouis quinquagesimo ex ipsius Dei instituto celebrandus erat ANNVS IVBILÆVS, a *iobel* seu *cornu* ita dictus, quia cornibus, per vniuersam Iudæam inflatis, indicabatur, decimo mensis Tisri, statim post expiationis diem. Iura eidem peculiaria fuerunt (1) sabbatismus terræ vniuersalis; (2) dimissio seruorum in plenam libertatem; (3) restitutio agrorum egestatis causa venditorum, & reditus ad pristinos dominos citra solutionem. Leu. XXV, 8. seqq. (*)

(*) In anno iubilæo *buccinarum clangor* fuit imago euangelii per totum orbem sonituri, Rom. X, 8. *Plena bonorum restitutio* & libertas figuram habuit status innocentiae & integritatis, per Christum restituendi. Act. III, 21. Rom. VIII, 19. 21. 23. Simul vero *æterni sabbatismi* imaginem gessit, quem legimus, clangore tubarum ab angelis indictum iri, I Thess. IV, 16.

§. XVIII.

De IEIUNIIS Hebræorum paucis adhuc exponendum. His ipsius Dei sancito plurimum vacabant Iudæi: verum in sabbatis, festis ac nouiluniis eisdem abstinebant. Ieiunabant ple-

plerumque a primo mane vsque ad vesperam, seu vnus alteriusue fideris exortum. Erant ieiunia vel *uniuersalia*, in publicis calamitatibus; vel *particularia* singularum familiarum. Cærimonie in ieiuniis publicis obseruabantur sequentes: inflabantur tubæ, Ioel. II, 15. Iudæi sacco seu rigida veste induti, sparsis super capita cinere, passisque crinibus, incedebant, nonnumquam, in signum contritionis, vestes lacerabant.

CAP. VI.

DE

IVDICIIS HEBRÆORVM SACRIS.

Synopsis.

Supremum iudicium erat Synedrion magnum, §. I.	talia, §. V.
Synedrion magni origo & locus, §. II.	Pœnæ non capitales, flagellatio, talio, carcer, §. VI.
Præses & adseffores Synedrion, horumque munus, §. III.	Anathema Iudæorum triplex, Niddui, Cherem & Schammatha, §. VII.
Synedria minora, vt infima, §. IV.	Modus probandi castitatem per aquas amaras, §. VIII.
Supplicia Hebræorum capi-	

§. I.

Iudicia apud Hebræos tria erant, quorum supremum dicebatur SANHEDRIN seu SYNEDRIVM MAGNVm, quod de causis grauioribus & ad vniuersum populum spectantibus summa cum auctoritate decernebat. Huius iudicii *originem, locum, præsides & membra, eorumque munus*, paucis indicasse iuuat.

§. II.

ORIGINEM synedrii magni a Mosis æuo nonnulli reperunt, Num. XI, 17. Quoniam autem sacer codex huius synedrii mentionem non facit post Mosen, & Iosua, iudices ac reges omnia leguntur ex arbitrio suo fecisse, alii existimant, illud post captiuitatem Babyloniam, aut temporibus Hasmonæorum, demum fuisse conditum. Locvs synedrii erat, in templo Hierosolymitano, conclaue splendidissimum, *Lischcat baggasit*, conclaue lapidis cæsi, dictum, partim in *atrio*, partim in *Chel*, partim in *sancto atrio*, (in quo præter regem nemini federe permissum fuit,) partim in *antemurali*, h. e. communi & profano loco, situm: ita, vt in hoc Chel iudices forma familunari considerent. Vid. LIGHTFOOTVS de templo Hieros.

§. III.

Personæ hoc synedrium constituentes LXXII fuere, plerumque ex tribu Levi. Horum

rum PRAESES dicebatur *Nasi*, princeps, (*) secundus a praefide erat *Af bet din*, pater domus iudicii; tertius *Chacham*, sapiens. Praeterea erant in synedrio scribae duo, qui vota iudicum ad acta referebant. (**) MVNVS synedrii magni erat, decernere de rebus maioris momenti, tam politicis, quam sacris, & poenas capitales reis irrogare, de quibus deinceps. (***)

(*) Tempore Christi & apostolorum ipse summus sacerdos fuisse videtur praeses synedrii, uti haud obscure colligitur e Matth. XXVI, 57. Act. XXIII, 5.

(**) Sedebant scribae intra aream, unus a dextra, alter a sinistra; quorum ille absolutionis, hic condemnationis suffragia colligebat. Condemnationis formula erat: *וְיִסָּדֵם בֵּן מוֹת*, Matth. XXVI, 66. *morti addictus*, secundum 2 Sam. XII, 5.

(***) Sub Augusto & deinceps potestas synedrii fuit diminuta, ut liquet ex illa populi confessione: *Nobis non licet occidere quemquam*, Ioh. XVIII, 31. Unde recte SIGONIVS de republ. Hebr. L. VI. c. 7. *Vbi res, inquit, ad Romanos redacta est, concilia relictas est tantum condemnatio, animadversio vera erepta, seio procuratori Romano permessa. Quod in iudicio Christi euenit. Nam concilium damnauit Christum & morti addixit; populus vero a concilio incitatus, a Pilato procuratore poposcit, ut crucifigeretur, atque ille, ut ita fieret, iudicauit.*

§. IV.

Iudicia media passim in oppidis erant, ducentos incolas continentibus. Huiusmodi

di iudicia dicebant SYNEDRIA MINORA, quorum adfellores XXIII lites varias in portis urbium decidebant, & grauioris delicti reos, capitis damnabant. *Infimum* vero *iudicium* erat in oppidis centum viginti incolarum: Iudices erant tres, quorum potestas ad ius vitæ & necis non extendebatur.

§. V.

SUPPLICIA apud Hebræos vsitata erant quatuor: *lapidatio*, *combustio*, *strangulatio* ac *decollatio*. Ex his tria priora in capitis reos statuebat synedrium magnum; quartum genus in regis erat potestate. *Keret*, excisio, viderur extraordinaria fuisse pœna, quam Deus sibi ipsi reseruauit, Gen. XVII, 10. coll. Exod. IV, 24. *Crucis* autem supplicium pœnam Iudaicam non fuisse, quidam colligunt ex 2 Sam. XXI, 6. Num. XXV, 4. alii Iudæis perinde ac Romanis vsitatum, sed modum fuisse diuersum, statuunt. *Καταπνικισμόν*, seu *suffocationem* in vndis, supplicium fuisse Iudaicum, ex Matth. XVIII, 6. vix satis commode potest probari.

§. VI.

Post supplicia acerbissimum pœnæ genus erat *flagellatio*, quamuis ea ad 39 plagarum numerum esset restricta 2 Cor. XI, 24. quum tamen Deus Deut. XXV, 1. 3. quadraginta

præcepisset. Aliæ minores pœnæ erant *talis*, *exsilium* & *carcer*. Erant autem diuersa apud Hebræos carcerum genera, Ier. XXXVII, 20. 21. in his erant foueæ, in quas captiui demittebantur, Ier. XXXVIII, 6.

§. VII.

ANATHEMA Hebræorum triplex erat, *minus*, *maius* & *maximum*. Anathema minus dicebant NIDDVI, quo quis ob delictum aliquod ad octiduum synagoga excludebatur. Anathema maius erat CHEREM, quo utebantur in eos, qui intra præfixum tempus ad meliorem frugem se recipere detrectabant: hos ergo diris execrationibus e synagogis expellebant, dato tamen pœnitendi spatio duorum vel trium mensium, quibus lapsis, nisi emendatio sequeretur, anathema maximum, quod SCHAMMATHA dicebatur, expediebant, quo ipso hominem, horrendis execrationibus deuotum, ab vniuersa ecclesia Iudaica in perpetuum excludebant.

§. VIII.

Ad pœnas Hebræorum quodammodo referri potest *modus probandi castitatem per aquas amaras*, de quo Num. V, 15. sqq. Nimirum si maritus vxorem suam adulterii suspectam haberet, eam deducebat Hierosolimam, atque ibi sistebat synedrio. Quod si negaret crimen, lugubri veste induta, tradebatur sacerdoti, qui peracto sacrificio puluerem,

uerem, humo sublatum, ingerebat calici aqua pleno, cui absinthium aliaque res amaræ addebantur. Porro sacerdos maledictionem Num. V, 19. seqq. schedulæ inscriptam aqua abluebat, atque sic hauriendum mulieri calicem porrigebat. Quæ si rea esset criminis, confestim intumescebat, & vel repentina vel lenta morte exstinguebatur: sin insons esset, incolumis, inter adstantis populi gratulationes, domum reuertebatur, & posthac sine ullo dolore liberos pariebat. Quæ virtus mirabilis, citra singularem Dei concursum, aquæ vix potuit inesse.

CAP. VII.

DE

PONDERIBVS, MONE-
TIS ET MENSVRIS
HEBRAEORVM.

Synopsis.

Pondus Hebræorum vel vulgare erat, vel regi- um, vel sanctuarii, §. I.	Tabella monetarum Iudai- carum, §. V.
Species ponderum, §. II.	Mensuræ Hebræorum erant vel liquidorum, vel ari- dorum, vel longitudinis, §. VI.
Monetæ Iudæorum vel cu- preæ erant, vel argen- teæ, vel aureæ, §. III.	Tabella mensurarum Iudai- carum, §. VII.
Monetæ in N. T. occurren- tes, §. IV.	

§. I.

PONDVS Hebræorum triplex erat: *vulgare, regium & sanctuarii*. Pondus sanctuarii duplo grauius erat vulgari: inter hæc medium tenebat pondus regium. Alii tamen pondus regium & vulgare statuunt æquale.

§. II.

Species ponderis tres erant: *ciccar* sine *kikkar*, seu talentum, der Centner; (*) *maneh*, seu mina, ein Pfund; *shekel*, seu sikel, ein Loth. In scriptis Rabbiorum occurrit, quoque *svsa*, ein Quintlein, seu quarta pars siki, cuius mentio fit 1 Sam. IX, 8. Horum ponderum mensuram sequens schema indicat:

	Loth.	Pfund.
CICCAR sanctuarii - -	3000.	93 $\frac{1}{4}$
- - regium - -	1500.	46.
MANEH sanctuarii - -	60.	-
- - regium - -	30.	-
SHEKEL sanctuarii (**) - -	1.	-
- - regium - -	$\frac{1}{2}$.	-

(*) Legimus 2 Sam. XII, 30. & 1 Chron. XXI, 2. coronam auream regis in Rabba, Dauidi postea impositam, pondus habuisse vnus talenti: quod, obseruante *BVNTINGIO*, non de talento Hebraico, sed Syriaco, accipiendum est. Erat autem talentum Syriacum quarta pars Hebraici, hoc est 12 minæ.

(**) Moses dicitur, *siculum sacrum* fuisse viginti Gerarum, Exod. XXX, 13. *Leuit. XXVII, 25*, Num. IH, 47. c. *XVIII, 16*.

§. III.

MONETAE Iudæorum vel *cupreæ* erant, vel *argenteæ*, vel *aureæ*. CUPREAE minimi fuere pretii, vt: Λεπτόν, Schersf, Luc. XII, 59. & Marc. XII, 42. Κοδράντης, Heller, Matth. V, 26. Ἀσάριον, Pfennig, Matth. X, 29. ARGENTEAE erant: *Gerab*, Pfennig, 1 Sam. II, 36. *Susa*, quarta pars sicli, 1 Sam. IX, 8. *denarius*, der Grosche, Matth. XVIII, 28. & cap. XXII, 19. *drachma*, der Grosche, Luc. XV, 8. 9. *didrachma* seu siclus, der Zins-Grosche, Matth. XVII, 24. *stater*, Matth. XVII, 27. *siclus*, der Silberling, Matth. XXVI. *mina*, Pfund, Luc. XIX, 13. seqq. *talentum*, Centner, Matth. XXV, 15. seqq. AVREAE Hebræorum monetæ erant: *drachma aurea*, *siclus aureus* sanctuarii, *mina aurea*, *talentum aureum*.

§. IV.

Ex his monetis in N. T. memorabiles sunt sequentes: (1) ΛΕΠΤΟΝ, ein Scherslein, dimidii oboli pretium adæquans, quorum duo vidua, inspectante Christo, ærario sacro iniiciebat; (2) DIDRACHMA, der Zins-Grosche, quod a Christo, urbem Capernaiticam intrante, exigebatur; (3) STATER, didrachmatis valorem duplo superabat, adeoque 12 assium pretium habebat, Matth. XVII, 24-27. (4) SICLVS & quidem sanctuarii, ein Silberling, valebat itidem 12 asses: hic vno latere referebat

bat vasculum mannae, aut, vt alii volunt, thuribulum Aaronis, cum inscriptione: *Scobel Israel*; in altero latere exstabat virga Aaronis virens, addita inscriptione: *Ieruschalaim bakkodesch*. Triginta huiusmodi siclis, hoc est, 15 imperialibus, Iudas Christum vendidit; (5) TALENTVM regium & vulgare valebat 750 imperiales: horum ergo decem millia seruis nequam debebat domino suo, hoc est, 750000 imperiales. Talentum sanctuarii 1500 imperialium valorem habebat. Contra (6) DENARIUS tres asses valebat, quorum centum $\sigma\upsilon\nu\delta\epsilon\lambda\textcircled{C}$ seruo nequam debebat, hoc est 12 imperiales cum dimidio.

§. V.

Quomodo hae monetae Iudaicae sese habeant erga Germanicas nostras, ex sequentibus patebit:

MONETAE VET. TEST.

	Gr.	Misn.
<i>Ciccar</i> sanctuarii valebat -	--	1500.
- - regium - - - -	--	750.
<i>Maneb</i> sanctuarii - - - -	--	30.
- - regium - - - -	--	15.
<i>Scobel</i> sanctuarii - - - -	12.	--
- - regium - - - -	6.	--
<i>Susa</i> , quarta pars sicli, - -	3.	--
<i>Gerab</i> 7 nummi Misnici.		

Keschita eiusdem valoris, Gen. XXXIII, 19.

Ioel XXIV, 32. Hiob XLII, 11.

MONETAE NOV. TEST.

	Seller.	Pf.	Gr.	Rthlr.
Τάλαντον, Centner,	--	-	-	750.
Μνᾶ, mina, Pfund,	--	-	-	12 $\frac{1}{2}$.
Ἀργύριον, Silberling	--	-	12.	-
Στατήρ, Stater,	--	-	12.	-
Δίδραχμον, Zins Gr.	--	-	6.	-
Δραχμή, Grosche,	--	-	3.	-
Δηνάριον, Grosche,	--	-	3.	-
Ἀσσύριον, Pfennig,	--	3.	-	-
Κοδράντης, Heller,	1.	-	-	-
Λεπτόν, Scherf,	$\frac{1}{2}$.	-	-	-

§. VI.

MENSURAE Hebræorum triplicis erant generis: (1) Mensura LIQUIDORVM, cuius species erant: *Homer* Ezech. XLV, II. 14. seu *Corus*, 1 Reg. V, II. 2 Chron. II, 9. qui decem *Bathos* capiebat. *Bath*. q. d. *Enmer*, Ies. V, 10. *Maas*, Ezech. XLV, 10. Luc. XVI, 6. *Hin*, seu *Kannen*, Leu. XIX, 36. *Log*, ein halb *Mösel* oder *Dertgen*. (2) Mensura ARIDORVM seu frumentaria, vt *Homer* Iesai. V, 10. seu *Corus*, *Malter*, Luc. XVI, 7. *Letbeck*, ein halber *Homer*, Hof. III, 2. *Epha*, *Scheffel*, Leu. XIX, 35. *Seab* seu *Satum*, *Maas*, Gen. XVIII, 6. oder *Scheffel*, 2 Reg. VII, 14. 16. 18. *Gomer*, decima pars *Ephæ*, Exod. XVI, 16. 36. *Cad*, 1 Reg. XVIII, 34. *Kabus* & *Logus*. (3) Mensura LONGITVDINIS, & hæc vel minor, vt *digitus*, ein *Daume* breit, *palmus*, vier *Finger* breit, *dedrans*,

dodrans, eine Spanne, *cubitus*, eine Elle, *furnis*, die Meß-Schnur; *vel maior*, *ut stadium*, ein Feldweges, 125 Schritt, *milliare*, eine Meile, 1000 passus, adeoque pars quarta miliaris Germanici.

§. VII.

Vt ratio mensurarum sacrarum eo distinctius intelligatur; tenendum, veteres Hebræos res dimetiendas ad quantitatem ovorum gallinaceorum redegisse, quod e sequenti tabella constabit:

MENSURA LIQVIDORVM.

	Eyer.	Kan.	Viert.	Eßß.
Homer s. Cor, 5 Eimer,	4320	180	-	-
Bath, ein halber Eimer,	432	18	-	-
Hin - - - - -	72	3	-	-
Log, ein halb Mösel,	6	-	-	-

MENSURA ARIDORVM.

Homer s. Cor, 1 Homer,	4320	180	30	7½
Lethech, ein halb. Hom.	-	-	15	-
Epha, 1 Bath,	432	18	3	-
Seah, 1 Hin,	144	6	1	-
Gomer - - - - -	43	2	-	-
Cad - - - - -	36	2	-	-
Kab - - - - -	24	1	-	-
Log - - - - -	6	-	-	-

CAP. VIII.

DE SCRIPTIS HEBRAEO- RVM SACRIS.

Synopsis.

*Scripta Hebræorum palma-
ria, §. I.*

*Prima sacri codicis diuisio
in Thora, §. II.*

*Nebhiim seu prophetas, §.
III.*

*Cethubhim seu hagiogra-
pha, §. IV.*

*Altera sacri codicis diuisio
in paraschas & hasta-*

ras, §. V.

*Diuisio sacri codicis in capi-
ta & versus, §. VI.*

*De Mesora Iudæorum, §.
VII.*

*Quid per Targumim intel-
ligendum, §. VIII.*

*Talmud datur duplex, vel
Hierosolymitanum, vel
Babylonicum, §. IX.*

§. I.

PRÆCIPUA Hebræorum scripta, quot qui-
dem ætatem tulerunt, potissimum tria nu-
merantur, SACER CODEX veteris testamenti,
TARGVMIM AC TALMVD.

§. II.

SACER CODEX veteris instrumenti bifa-
riam a Iudæis diuidebatur. Prima diuisio erat
in THORA seu pentateuchum, NEBHIM seu pro-
phetas, & CETHVBHIM seu ha-
grapha: a qua
tamen diuisione LXX Inter-
pres, Vulgata &
Lutherus, multis parasangi
abierunt.

§. III.

§. III.

Nebhiim seu PROPHETAE iterum diuidebantur in *riscbonim*, priores, vt Iosua, Iudices, libri Samuelis & Regum; & *acbaronim*, posteriores, nempe maiores, Esaias, Ieremias, Ezechiel; minores reliqui.

§. IV.

Hagiographa sunt vel *poetica*, Emet, vt Iob, Mischle seu Prouerbia, & Tehillim seu Psalmi; vel *historica*, vt Daniel, Esdras, Nehemias, Chronica.

§. V.

Altera sacri codicis diuisio fiebat in PARASCHAS & HAFTARAS: illæ pentateuchum; hæ prophetas in certa pensa distribuunt. Paraschæ sunt vel *maiores*, & hæ pro numero hebdomadum totius anni LIV; vel *minores*, pro discrimine materiarum. Vtræque iterum vel *apertæ* erant Peruchot; vel *clausæ*, Semot. Paraschas apertas maiores indicant litteræ DDD, minores D minusculum; paraschas clausas maiores, tres maiusculæ litteræ DDD, minores D minusculum.

§. VI.

Sequiori demum ætate facer codex in vsitata nobis CAPITA fuit distributus, vel auctore Hugone cardinali, qui sæculo vndecimo; vel Stephano Langthon, Anglo, qui sæculo XIII floruit: quum authentica V. T. distinctio in VERSVS, ipsos scriptores sacros, vel saltem

Esram

Esram cum collegis auctores habeat. Noui vero Test. textus sæculo tandem XVI. a Roberto Stephano per versiculos distinctus est.

§. VII.

Post captiuitatem Babylonicam Iudæi summum in eo posuere studium, vt supputando litteras, vocabula & versiculos, codicem sacrum ab omni corruptione & mutilatione sartum tectum præstarent, vnde MASORA illorum orta est, Chaldaico idiomate adornata, auctore potissimum ESRA.

§. VIII.

PER TARGVMIM intelligitur translatio sacri codicis in linguam Chaldaicam. Duplex vero datur Targum, vel *Babylonicum*, ab Onkeloso & Ionathane confectum; vel *Hierosolymitanum*, priori multo corruptius. Sicut etiam Targum Ionathæ in legem, & Targumim hagiographorum.

§. IX.

Post euerfionem templi secundi id operam dedere Iudæi, vt oralem traditionem, per schedas collectam, in vnum systema redigerent, vnde TALMVD originem traxit. Notat autem Talmud doctrinam & codicem rerum Iudaicarum, estque duplex, (1) HIEROSOLYMITANVM a R. Iuda Hakkadosch, imperante Antonino pio, sæculo II. post C.N. conditum, postea autem a R. Iochanan GEMARA auctum, & pro Iudæis in terra Israelitica compilatum;

(2) BABYLONICVM, pro Iudæis in Babylonia aliisque locis peregrinis scriptum, & per MISCHNAM & GEMARAM, id est, textum & explicationem, dispositum, quod Hierosolymitano longissime præferendum Iudæi censent.

CAP. IX.

DE

LVCTV ET SEPVLTV-
RA HEBRAEORVM.

Synopsis.

<i>Hebræorum luctus, §. I.</i>	<i>Exsequiæ Hebræorum, §. III.</i>
<i>Balsamatio seu conditura</i>	<i>Sepulturæ locus, §. IV.</i>
<i>cadauerum, §. II.</i>	<i>De sepulcro Christi, §. V.</i>

§. I.

A Pud Hebræos varii ritus usu erant recepti, quibus luctum in funeribus suorum testabantur: de quibus ex instituto GERVS de *luctu Hebræorum.*

§. II.

Hebræi mortuos suos non comburebant, sed terræ mandabant. Prius vero, quam efferrentur cadauera, aqua calida probe abluta, aromatibus pretiosis condiebantur, quem

balsamationis ritum Aegyptiis procul dubio debent Hebraei. Sed condituram tamen Aegyptiorum a Iudaica admodum fuisse diuersam, auctor est PASCHIVS de *inuentis nouo-antiquis*, cap. VI. §. 20. Neque omnium Hebraeorum; sed tantum illustri loco natorum corporibus ille honos fuit adhibitus.

§. III.

Exsequias ibant cognati, vicini, aliique frequenti comitatu. Adhibebantur etiam tubicines praeficaeque, vlulatu & naeniis luctum aucturae; quem ritum procul dubio Iudaei a gentilibus acceperere. Vtebantur porro certis precibus, quibus animas defunctorum e purgatorio liberari posse, censebant. Ad postremum, terrae portiuncula tumulo iniecta, domum reuertebantur.

§. IV.

Sepulturae locum extra urbem ut plurimum in suo quisque horto, agro aut praedio habebant, quo saepius adire sepulcra, suaeque mortalitatis recordari possent. Qui lautiore utebantur fortuna, sepulcra sibi in rupibus, miro quodam artificio, excidi curabant. Ceterum pleraque Iudaeorum sepulcra erant dealbata.

§. V.

Huiusmodi sepulcrum, in rupe excisum, possidebat Iosephus de Arimathia, quod sacratissimo CHRISTI funere initiatum, hodieque in Palæstina ostenditur. (*)

(*) *Sepulcri sacri*, ut hodie est in manibus Turcorum, descriptionem satis amplam exhibet SCHWEIGERVS in *itinerario*, unde potiora saltem deprompta, ad calcem huius opusculi locabimus. Ita nimirum lib. III. cap. 32. scribit: Das Gebäu des heiligen Grabes ist außserhalb eines Reich Spiesses hoch, aber in drey Theile unterschieden, und scheint doch nur Ein Gebäu zu seyn. Der erste Theil (A) ist das Vorgebäu oder Vorhaus, mit Marmor Tafeln innen und aussen überzogen, darinnen bey 50 Personen, meines Erachtens, genug Raum hätten zu stehen, diß Gebäu siehet gegen Morgen. Gegen Niedergang stößet eine andere Capelle daran, darinnen die Nestorianer ihren Gottesdienst verrichten, denn eine iede Kotte der Christen hat einen besondern Ort, Capelle und Heiligthum innen, da kein Theil den andern hindern darf. Die Italiäner haben für ihren Orden das Heil. Grab (B) innen, da gleichwol andern Christen hinein zu gehen und ihr Gebet zu verrichten, vergönnet wird. Aber keinem wird gestattet, darinnen Messe zu halten, denn allein den Italiänern. Zwischen ichtgedachten beyden Capellen, stehet das Gewölbe oder Fels (B) des Grabes Christi mitten innen, in welchem Felsen man durch das vorderste Vorgebäu (A) hinein kommt, denn der Fels hat ein viereckt Thürlein, ungefähr einer Ellen hoch und so breit, dadurch man hinein schließet

schließen kan. Außerhalb ist der Fels mit Marmor-Tafeln überzogen, daß man nicht wahrnimmt, daß ein Fels darunter ist, oben darauf die Lärnlein von Holz sind allein zur Zierde gemacht: inwendig aber siehet man den Felsen, der ist 8 Schuh weit, 8 Schuh breit, und so viel hoch, also, daß nicht mehr denn 4 Personen darinnen neben einander stehen können. An der einen Wand steht ein grauer marmorsteinerne Kasten, fast einer Ellen hoch, und einer Ellen breit, der reicht der Länge nach von einer Wand des Felsens bis zur andern. Neben demselben ist noch so viel Platz, daß 4 Personen darneben mögen stehen und knien. Dieser Fels hat ein klein Fenster: Lädlein, sonst ist es finster inwendig; aber es brennen bey 20 Ampeln Tag und Nacht darinnen. Etliche halten dafür, daß der marmorsteinerne Kasten sey das Grab, darinnen der Leichnam Christi ist gelegt gewesen; etliche aber halten die Höhle des Felsens für das Grab, und den Kasten allein für einen Altar. Non desunt interim, qui verum CHRISTI SEPVLCRVM adhuc in rerum natura esse negant, quorum diuersas opiniones recenset B. QVENSTEDIVS. Verum SCHWEIGERVS haec de re ita sentit: Das Heil. Grab bedüncke mich kein erdicht Heiligthum, sondern in Wahrheit das Grab CHRISTI zu seyn, in Ansehung, daß dasselbe ohne Schrecken und ohne Entsetzen von niemanden, es seyn Christen oder Türken, mag gesehen werden: Denn als ichs gesehen, ging ich nicht dergestalt hinein, als hielt ichs für das Grab Christi, sondern wie alle andere Heiligthümer mir verdächtig waren, als wenn es nur erdichtete Heiligthümer wären, oder Geld-Neze; also auch diß. Als ich aber hinein kam in das Gewölbe, kam mich, und auch die

die Herren aus der Gesellschaft, eine solche
Furcht und Schrecken an, daß uns alle Här-
lein gen Berge stunden, und uns bedrückte,
wir schwebten zwischen Himmel und Erden, ja
als wären wir von der Erden verückt, es er-
weckte auch eine solche herrliche Andacht und
Eifer in uns gegen Christo, zum Gebet
und Christlicher Danksagung, daß
über alle Massen
ist.

F I N I S.

Zopf, Johann Heinrich,

Introductio in antiquitates sacras veterum Hebraeorum

Hala Magdeburgica 1734

Germ.sp. 261 a#Beibd.2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10020063-7

VD18 14778408-001